

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedra**

Airos Šimelytės,
IV kurso, darbo teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**„Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės
apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje“**

The Implementation of the Provisions of the European Social Charter (as Amended)
and the European Code of Social Security

Vadovas: lekt. dr. Jurij Maculevič

Recenzentas: as. Vida Petrylaitė

Vilnius 2008

Turinys

Įvadas.....	3
1. 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta).....	7
1.1. Socialinių teisių sąvoka ir turinys	9
1.2. Socialinių teisių įgyvendinimo mechanizmas – pranešimų sistema.....	13
1.3. Socialinių teisių priežiūros mechanizmas – kolektyvinių skundų sistema.....	19
2. 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodekso esmė ir jo įgyvendinimas.....	26
2.1. Europos socialinės apsaugos kodeksas ir jo struktūra.....	26
2.2. Europos socialinės apsaugos kodekso įgyvendinimo mechanizmas.....	28
2.3. Priežiūros sistema įtvirtinta Europos socialinės apsaugos kodekse.....	31
3. Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimo ir taikymo problematika Lietuvoje.....	34
3.1. Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės apsaugos kodekso tiesioginio taikymo galimybės.....	34
3.2. Europos socialinės chartijos (pataisytos) nuostatos, kurių Lietuva neatitinka.....	45
3.3. Europos socialinės apsaugos kodekso nuostatų trumpa analizė lyginant su Lietuvos teisės aktais.....	52
Išvados ir pasiūlymai.....	62
Literatūra.....	64
Santrauka	71
Summary.....	72

Ivadas

2001 m. birželio 26 d. Lietuva ratifikavo 1996 m. Europos socialinę chartiją (pataisytą) (toliau – Pataisytoji Chartija), kurioje įtvirtinta daugelis ekonominių, socialinių bei kultūrinių teisių. Pataisytosios chartijos 12 straipsnio 2 dalyje kaip valstybės tinkamos socialinės apsaugos rodiklis yra įvardijamas Europos socialinės apsaugos kodeksas (toliau – Socialinės apsaugos kodeksas), kuris nustato minimalius socialinės apsaugos standartus. Jo pagrindinis tikslas – užtikrinti asmenų minimalią apsaugą įvairiais socialinės rizikos atvejais ir išlaikyti bei skatinti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą. 2005 m. lapkričio 15 d. Lietuva pasirašė 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksą, Kodeksą ketinama ratifikuoti 2008 m. IV ketvirtyje.

Ši magistro tema gana mažai nagrinėta Lietuvos teisės mokslininkų darbuose. Visgi Pataisytoji Chartija daugiau buvo aptarta teisinėje literatūroje, tačiau dažniausiai buvo apsiribota įtvirtintų teisių katalogo apžvalga, todėl didžiausia literatūros dalis yra deskriptyvaus pobūdžio. Tuo tarpu Socialinės apsaugos kodeksas iš viso nėra analizuotas teisinėje literatūroje. Todėl teigtina, kad tai pakankamai nauja tema, kurios **aktualumas** pasireiškia tuo, kad Lietuva ketina 2008 m. IV ketvirtyje ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą, kuris neišvengiamai turės įtakos socialinės apsaugos sistemai.

Šio magistro darbo **tikslas** – atskleisti Europos socialinės chartijos (pataisytos) bei Europos socialinės apsaugos kodekso vietą Lietuvos teisinėje sistemoje, įtaką socialinių teisių įgyvendinimui bei praktinio taikymo galimybes. Šių dviejų tarptautinių dokumentų teisinė padėtis Lietuvoje nėra vienoda, nes Pataisytoji Chartija yra ratifikuota ir jos nuostatos privaloma vykdyti, o Socialinės apsaugos kodeksas dar neratifikuotas. Tačiau svarbu akcentuoti, kad šie du tarptautiniai dokumentai yra tarpusavyje glaudžiai susiję, t.y. vienas kitą papildantys.

Pirmoje darbo dalyje bus trumpai apžvelgiamos Pataisytosios Chartijos priėmimo aplinkybės, analizuojamas socialinių teisių katalogas, akcentuojant kokius pagrindinius pokyčius įnešė šis dokumentas, lyginant jį su 1961 m. Europos socialine chartija. Literatūroje¹ buvo užsiminta apie Pataisytosios Chartijos taikymo problematiką bei naujas tendencijas, t.y. pastebima, kad socialines teises, įtvirtintas šioje tarptautinėje sutartyje imama traktuoti ir kaip individualias, o ne tik kaip kolektyvines, pripažįstant galimybę jas tiesiogiai ginti teisme. Galima sakyti, kad ši tendencija sietina su Europos socialinių teisių

---

¹ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 166;

BALTUTYTĖ, E. *Europos socialinė chartija ir socialinės teisės Konstitucijoje*. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).

komiteto praktika, vadinasi, šioje darbo dalyje reiktų pateikti platesnę šio klausimo analizę. Pabrėžtina, kad Lietuva ratifikuodama Pataisytąją Chartiją, nepripažino kolektyvinių skundų teikimo teisės, todėl šioje darbo dalyje yra svarbu aptarti kolektyvinių skundų svarbą ir įtaką, akcentuojant šios sistemos privalumus ir trūkumus. Taip pat bus nagrinėjamas Pataisytosios Chartijos įgyvendinimo mechanizmas bei analizuojama pranešimų sistema.

Antroje darbo dalyje bus analizuojamas 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksas, trumpai apžvelgiant jo istorinę raidą. Taip pat bus tiriamas Socialinės apsaugos kodekse įtvirtintas socialinių teisių apsaugos ir įgyvendinimo mechanizmas bei galimybė Lietuvai ratifikuoti atskiras jo dalis.

Trečioje dalyje bus aptariama Pataisytosios Chartijos ir Socialinės apsaugos kodekso įgyvendinimo ir taikymo problematika Lietuvoje. Jau beveik septyneri metai, kai Pataisytoji Chartija galioja Lietuvoje, per šį laikotarpį yra pateikti penki pranešimai Europos socialinių teisių komitetui (toliau – Komitetas) dėl Pataisytosios chartijos nuostatų įgyvendinimo, o Komitetas pateikė savo išvadas dėl to, kaip Lietuvos teisė ir praktika atitinka Pataisytosios chartijos nustatytus standartus. Taigi, šioje darbo dalyje bus išsamiai analizuojama nacionalinių teisės aktų atitikimas Pataisytajai chartijai bei Socialinės apsaugos kodeksui. Tačiau dėl ribotos darbo apimties bus analizuojama ne visi Pataisytosios Chartijos straipsniai ir Socialinės apsaugos kodekso dalys. Tikslinga išanalizuoti tuos Pataisytosios Chartijos straipsnius, kurie reglamentuoja socialinę apsaugą bei dėl kurių Komitetas yra priėmęs neigiamas išvadas. Taip pat bus analizuojamos Socialinės apsaugos kodekso dalys tik tos, kurių Lietuva dar nėra pasirengusi ratifikuoti pagal nepriklausomų ekspertų išvadas.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti kolektyvinių skundų sistemos reikšmingumą.
2. Nustatyti pranešimų sistemos privalumus ir trūkumus.
3. Nustatyti, ar Socialinės apsaugos kodeksas yra Pataisytosios chartijos sudedamoji dalis.
4. Nustatyti pagrindines priežastis lemiančias netinkamą Pataisytosios Chartijos nuostatų įgyvendinimą.
5. Nustatyti, kokia apimtimi Lietuva yra pasirengusi ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą ir įgyvendinti jo nuostatas vidaus teisės sistemoje.
6. Nustatyti, ar Pataisytosios Chartijos nuostatos ir Socialinės apsaugos kodekso nuostatos yra tiesiogiai taikomos.

Siekiant kuo išsamiau atsakyti į aukščiau išvardintus uždavinius būtina suformuluoti darbinės hipotezes, kurių patvirtinimas arba paneigimas leis ne tik atsakyti į minėtus uždavinius, bet kartu leis pasiekti ir pagrindinį darbo tikslą. Taigi svarbiausios **hipotezės:**

1. Kolektyvinių skundų sistema yra būtina siekiant efektyviai įgyvendinti socialines teises.
2. Pranešimų sistemos nepakanka siekiant tinkamai įgyvendinti socialines teises, dėl šios sistemos trūkumų.
3. Socialinės apsaugos kodeksas yra Pataisytosios Chartijos sudedamoji dalis.
4. Neišvystyta nacionalinių teisės aktų bazė yra pagrindinė priežastis, kuri lemia netinkamą Pataisytosios Chartijos nuostatų įgyvendinimą.
5. Lietuva nėra pasirengusi pilna apimtimi ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą.
6. Tiesioginis Pataisytosios chartijos nuostatų taikymas, tai vienas iš būtinų elementų pilietinei valstybei.

Šio magistro darbo **objektas** – Pataisytosios Chartijos ir Socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje bei šių dviejų tarptautinių teisės aktų sąveika.

Dalykas – Europos socialinė chartija (pataisyta), Europos socialinės apsaugos kodeksas, Europos socialinių teisių komiteto išvados, Lietuvos pranešimai apie teisės aktų atitikimą Pataisytajai Chartijai bei nacionaliniai teisės aktai.

Atsižvelgiant į darbo problematiką bei jame keliamus uždavinius bei siekiant tinkamai išnagrinėti tyrimo dalyką bus taikomi įvairūs mokslinio pažinimo būdai (metodai):

Istorinis naudotas atskleisti Europos socialinės chartijos raidai atskleisti;

Analizės ir sintezės metodai naudoti Pataisytosios Chartijos ir Socialinės apsaugos kodekso įgyvendinimui atskleisti, tyrimas remiasi visumos išskaidymu į sudėtinę dalis, jų atskiru nagrinėjimu bei tų dalių požymių, išskirtų analizės būdu, sujungimu ir apibendrinimų atlikimu;

Sociologinį metodą naudojant tyrimo metu apibendrinama valstybės teisminė praktika, nagrinėjant bylas, kuriose taikomos Pataisytosios Chartijos nuostatos, taip pat analizuojamos Europos socialinių teisių komiteto išvados, interpretuojančios Pataisytosios Chartijos nuostatas;

Formalusis – teisinis metodas naudotas siekiant numatyti teisės aktų vystymosi tendencijas;

Precedentinis teisės aiškinimo metodas naudotas aiškinantis tikrąją teisės normos prasmę, naudojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimus bei Europos socialinių teisių komiteto išvadas, kuriuose jau yra pateiktas tos pačios teisės normos aiškinimas.

Nagrinėjant magistro darbą remtasi 1961 m. Europos socialine chartija, 1996 m. Europos socialine chartija (pataisyta) taip pat Papildomais protokolais, 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksu, Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kitais teisės aktais (įstatymais, teismų sprendimais) taip pat garsių užsienio teisės specialistų (L. Samuel, J. Nickless, W. Cairns, D. Gomien, D. Harris, I. Lukašuk, L. Zwaak ir kt.) bei Lietuvos teisės specialistų (E. Baltutytės, D. Žalimo, D. Jočienės, V. Vadapalo ir kt.) mintimis.

1. 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta)

1949 m. buvo įkurta Europos Taryba, kurios tikslas „yra siekti didesnės jos narių vienybės, kad būtų apsaugoti ir įgyvendinti idealai ir principai, kurie yra bendras valstybių paveldas, taip pat prisidėti prie jų ekonominės ir socialinės pažangos, ypač išsaugant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves“.² Galima sakyti, kad Europos Taryba buvo pirmoji tarpvalstybinė organizacija, kuri ėmėsi konkrečios veiklos, kad daugelis teisių ir laisvių, paskelbtų Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, būtų sutvirtintos konkrečiais teisiniais įsipareigojimais ir kad būtų sukurtas tarptautinis kolektyvinės kontrolės mechanizmas, garantuojantis jų vykdymą.

„Svarbiausios ir seniausios Europos tarybos parengtos tarptautinės sutartys žmogaus teisių apsaugos srityje yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (EŽTK) ir Europos socialinė chartija“.³ Kartu šie du dokumentai fiziniams asmenims užtikrina daugelį žmogaus teisių, kurios buvo įtvirtintos Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje.⁴ 1961 m. Turine Europos taryba inicijavo Europos socialinės chartijos pasirašymą atsižvelgdama į Europos valstybių aukštesnį išsivystymo lygį ir siekdama garantuoti didesnes ir konkretesnes žmogaus socialines teises bei jų apsaugos efektyvumą. Europos socialinė chartija yra Europos Tarybos rėmuose sudaryta daugiašalė tarptautinė sutartis socialinėms teisėms įtvirtinti⁵.

Pataisytoji Chartija reglamentuoja daugelį socialinių ir ekonominių teisių, tačiau skirta tik Europos Tarybos valstybėms narėms ratifikavusioms šią sutartį.

Pataisytoji Chartija yra ne tik imperatyvi bet ir lanksti, nors ji iš šalių reikalauja standartų laikymosi, nepriklausomai nuo turimų išteklių, šį reikalavimą šalys privalo išpildyti iš karto po šios tarptautinės sutarties ratifikavimo. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad ne visos valstybės yra vienodo ekonominio išsivystymo lygio, todėl siekiant, kad Pataisytosios chartijos dalyvėmis taptų kuo daugiau valstybių, sudarytos galimybės prisiimti ne visus joje numatytus įpareigojimus, tačiau su galimybe palaipsniui plėsti įsipareigojimų apimtį.

Šiuo metu abi tarptautinės sutartys galioja: Europos Tarybos narės, gali pasirinkti, pagal kurią sutartį prisiimti savo įsipareigojimus – mažiau įsipareigojimų pagal 1961 m. Europos socialinę chartiją, arba daugiau – pagal Pataisytąją chartiją. Valstybės, kurios

² *Pagrindinės Europos Tarybos sutartys*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos biuras, 2000. P. 25.

³ ŽALIMAS, D., ŽALTAUSKAITĖ - ŽALIMIENĖ, S., PETRAUSKAS, Z., SALADŽIUS, J. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 755.

⁴ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 178.

⁵ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 269.

anksčiau buvo ratifikavusios 1961 m. Europos socialinę chartiją, gali ratifikuoti Pataisytąją chartiją ir priimti daugiau įsipareigojimų, tada jų atžvilgiu nustos galioti pirmasis dokumentas.

Europos socialinės chartijos (pataisytosios)⁶ atsiradimą paskatino tai, kad reikėjo peržiūrėti esmines 1961 m. Europos socialinės chartijos nuostatas, kurios jau buvo pasenę, jas pakeisti ir papildyti naujais punktais. Taip pat buvo svarbu pašalinti akivaizdžias ginamų teisių spragas, kurios atsirado dėl fundamentalių ekonominių ir socialinių pokyčių. Taigi, Europos Tarybos valstybės narės, vykdydamos 1991 m. Turine vykusios Ministrų konferencijos nutarimus, išklėlė prielaidą, kad būtų pats metas atnaujinti ir pritaikyti 1961 m. Chartijos materialųjį turinį, atsižvelgiant į pagrindinius socialinius pokyčius, įvykusius per tą laikotarpį, kai buvo priimtas Chartijos tekstas⁷.

Prieš pradėdant Europos socialinės chartijos teksto peržiūrą, buvo priimtas netikėtas sprendimas, t.y. ne ruošti dar vieną papildomo protokolo projektą, kuris papildytų ankstesnį tekstą arba pridėtų naujų nuostatų, o buvo nuspręsta parengti naują Europos socialinės chartijos tekstą. Pataisytoji chartija turėjo apimti 1961 m. Europos socialinės chartijos garantijas, pataisytas pagal naujus standartus, taip pat 1988 m. Papildomo protokolo straipsnius bei įvesti papildomai naujas teises, kurių nebuvo nei pirminiame Chartijos tekste, nei Papildomame protokole. Taigi galutinis ir pats svarbiausias specialaus *ad hoc* Komiteto darbas buvo Europos socialinės chartijos (pataisytosios) parengimas. Pataisytoji chartija buvo pateikta pasirašymui 1996 m. gegužės 3 d., o įsigaliojo 1999 m. liepos 1 d. Pataisytosios chartijos pakeitimai ir įvirtintos papildomos socialinės garantijos daro ją šiuolaikiškesne.

Europos socialinės chartijos (pataisytosios) sandara tokia pati kaip ir 1961 m. Europos socialinės chartijos, t.y. I dalis reglamentuoja politinius tikslus, o II dalis įtvirtina kiekvienos Susitariančios šalies teisinius įsipareigojimus laikytis priimtų konkrečių teisių. Tačiau reikia pabrėžti, kad pagal Pataisytosios chartijos priedą, išplėsta šios tarptautinės sutarties taikymo sritis jos apsaugomiems asmenims, t.y. nustatyta, kad kiekviena Susitariančioji šalis asmenims be pilietybės, apibūdintiems 1954 m. rugsėjo 28 d. Niujorke pasirašytoje Konvencijoje dėl asmenų be pilietybės statuso⁸ ir teisėtai gyvenantiems jos teritorijoje, suteikia kuo palankesnę padėtį ir visada ne mažiau palankią už numatytąją pagal įsipareigojimus, kuriuos kiekviena Susitariančioji šalis yra prisiėmusi

---

⁶ *Europos Sąjungos socialinė teisė: norminių teisės aktų rinkinys*/ sudarytojai Tomas Davulis ir Justinas Usonis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 87.

⁷ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 18.

⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr. 59 - 1761.

pagal minėtą Konvenciją ir pagal kitus galiojančius tarptautinius susitarimus, kurie taikomi asmenims be pilietybės.

1.1. Socialinių teisių sąvoka ir turinys

Pataisytąją chartiją sudaro 31 straipsnis, kur numatyta atskiros teisės ar jų grupės, reikia pažymėti, kad iš jų 9 straipsniai yra privalomi. „Prisiimti įsipareigojimus pagal privalomus straipsnius reikalaujama todėl, kad jie liečia svarbiausias žmogaus socialines teises: teisę į darbą, teisę jungtis į organizacijas, sudaryti kolektyvines sutartis, darbuotojų ir jų išlaikytinių teisę į socialinę apsaugą, kiekvieno žmogaus teisę į socialinę paramą bei medicinos pagalbą, šeimos teisę į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą, dirbančių vaikų ir paauglių ypatingą teisių apsaugą, darbuotojų migrantų teisę į apsaugą ir paramą, visų darbuotojų vienodą padėtį ir vienodas galimybes į darbą ir profesiją nediskriminuojant pagal lytį.“⁹ Taigi iš minėtų Pataisytosios chartijos privalomų devynių straipsnių: 1, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 19, 20, Susitariančioji šalis privalo mažiausiai šešis ratifikuoti. Be to, Susitariančioji šalis papildomai turi prisiimti įsipareigojimus ir pagal kitus Pataisytosios chartijos straipsnius bei numeruotus punktus su sąlyga, kad bendras straipsnių arba numeruotų punktų, kurių Susitariančioji šalis įsipareigoja laikytis, skaičius bus ne mažesnis kaip 16 straipsnių arba 63 numeruoti punktai.

Reikia pabrėžti, kad teisė ratifikuojant įsipareigoti ne pagal visus, o pasirinktus straipsnius ir punktus leidžia valstybėms įvertinti savo galimybes realiai įgyvendinti socialines teises, nes tinkamas šios kategorijos teisių įgyvendinimas daug labiau priklauso nuo valstybės ekonominių išteklių negu civilinių ir politinių teisių. Be to, Susitariančioji šalis gali vėliau prisiimti įsipareigojimus pagal anksčiau nepriimtas nuostatas.¹⁰

2001 m. birželio 26 d. Lietuva ratifikavusi 1996 m. Europos socialinę chartiją (pataisytą) įsipareigojo laikytis šios Pataisytosios chartijos II dalies 1-11 straipsniuose, 12 straipsnio 1 dalies 1, 3, 4 punktuose, 13 straipsnio 1 dalies 1-3 punktuose, 14-17 straipsniuose, 18 straipsnio 1 dalies 1,4 punktuose, 20-22 straipsniuose ir 31 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose numatytų įsipareigojimų. Taigi, Lietuva iš Pataisytosios chartijos straipsnių 98 punktų ratifikavo net 86 punktus, prisiimdama didesnę skaičių įsipareigojimų negu mūsų kaimynės Latvija ir Lenkija, kurios yra ratifikavusios senąją Europos socialinę chartiją.

---

⁹ PAKAS, A. *Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos priemonės ir institucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, p. 40.

¹⁰ BALTUTYTĖ, E. *Lietuva ratifikavo Europos socialinę Chartiją*. Žmogaus teisių žinios. 2001, Nr.1.

Visas Pataisytosios chartijos reglamentuojamas socialines ir ekonomines teises galima būtų suskirstyti į tris pagrindines grupes:

- teises, susijusias su samdomų darbuotojų interesų apsauga, pvz., teisė į darbą, saugias ir sveikas darbo sąlygas, tinkamą darbo apmokėjimą, teisė jungtis į organizacijas ir sudaryti kolektyvines sutartis. Be to, yra numatyta dirbančių vaikų ir paauglių, moterų, darbuotojų migrantų teisių apsauga. Taip pat prie šios grupės priskirtina samdomų darbuotojų teisė į apsaugą nutraukiant darbo sutartis, teisė į nuostolių atlyginimą, tais atvejais, kai darbdavys bankrutuoja, taip pat teisė dalyvauti nustatant ir gerinant darbo sąlygas įmonėje, teisė gauti informaciją ir konsultacijas darbo vietų mažinimo procedūrose bei teisė į orumą darbe ir kt.;

- socialines teises, priskirtinas kiekvienam žmogui, tokias kaip teisė į sveikatos ir socialinę apsaugą, socialinę ir medicinos pagalbą, teisė naudotis socialinės rūpybos tarnybų paslaugomis bei teisė į apsaugą nuo skurdo ir socialinės izoliacijos taip pat priskirtina šeimos teisės į socialines, teises bei ekonomines garantijas jos plėtrai bei teisė turėti tinkamą būstą ir kt.;

- ypatingos socialinės garantijos socialiai remtinų žmonių kategorijoms tokioms kaip vaikams ir paaugliams, neįgaliesiems, senyvo amžiaus žmonėms, motinoms, darbuotojams migrantams ir jų šeimų nariams ir kt.

Taigi, pirmi devyniolika Pataisytosios chartijos II dalies straipsnių paimta iš 1961 m. Europos socialinės chartijos su tam tikrais papildymais atsižvelgiant į pasikeitusius standartus. Svarbu yra apžvelgti kokius pakeitimus įvedė Pataisytoji chartija.

Pataisytosios chartijos 2 straipsnio 3 punkte kasmetinių mokamų atostogų trukmė buvo prailginta nuo dviejų iki keturių savaitių. 2 straipsnio 4 punktą kur nurodyta, kad darbuotojų, kurie dirba pavojingomis ir kenksmingomis sveikatai darbo sąlygomis, darbo diena turi būti sutrumpinta arba jiems suteikiamos papildomos atostogos, buvo papildytas nuostata, kad svarbu, kiek tai įmanoma, esant tokioms aplinkybėms, pašalinti arba sumažinti riziką darbuotojams.

Be to, 2 straipsnis buvo papildytas 6 punktu įvedančiu darbdaviui pareigą kiek galima greičiau, bet ne vėliau kaip per du mėnesius nuo priėmimo į darbą dienos raštu informuoti darbuotojus svarbiausiais sutarties arba darbo santykių klausimais. Taip pat Pataisytosios Chartijos 2 straipsnis buvo papildytas 7 punktu, nustatančiu naują įsipareigojimą imtis specialių priemonių, kuriomis būtų ginami naktinį darbą dirbantys darbuotojai, atsižvelgiant į tokių jų darbo išskirtinumą.

Pataisytosios Chartijos 3 straipsnis įtvirtina naują įsipareigojimą Šalims, rengti, įgyvendinti ir nuolat tobulinti nuoseklią valstybės politiką darbo saugos ir profesinės

sveikatos ir darbo aplinkos srityje. 3 straipsnio 4 punkte įtvirtinta nauja nuostata, kuri skatina Šalis profesinės sveikatos tarnybų, kurių svarbiausios funkcijos yra prevencija ir konsultavimas, laipsnišką plėtojimą.

Kalbant apie 7 straipsnį, reiktų paminėti, kad 2 punktu nustatytas minimalus asmenų, priimamų į tam tikrus darbus, kurie laikomi pavojingais ir kenksmingais sveikatai, amžius, t.y. 18 metų, anksčiau amžius nebuvo konkretizuotas. Pabrėžtina, kad pagal 7 straipsnio 4 punktą, padidintas amžiaus reikalavimas nuo 16 iki 18 metų asmenims, kurių darbo laikas turi būti sutrumpintas atsižvelgiant į vystymosi ir profesinio pasirengimo poreikius. Be to, pakeistas 7 straipsnio 7 punktas asmenims iki 18 metų pailgintos kasmetinės mokamos atostogos nuo 3 iki 4 savaitių.

8 straipsnio 1 punktas taip pat pakeistas, pakeitimu įtvirtinta geresnės sąlygos nėščioms moterims, t.y. prieš gimdymą ir po jo suteikti ne 12, o ne trumpesnes kaip 14 savaitių bendros trukmės atostogas. Be to, 8 straipsnio 2 punktu sustiprinta nėščių moterų teisių apsauga dėl įspėjimo apie atleidimą iš darbo, t.y. laikoma neteisėta, kai darbdavys iš anksto įspėja moterį dėl atleidimo laikotarpiu nuo tada, kai ji savo darbdaviui praneša, jog yra nėščia, iki motinystės atostogų pabaigos, arba įspėja ją apie atleidimą tokiu metu, kai jo įspėjimo laikas baigiasi tokių atostogų metu. 8 straipsnio 4 ir 5 punktai įpareigoja Šalis reglamentuoti nėščių, neseniai gimdžiusių ir žindančių moterų skyrimą naktiniam darbui ir uždrausti skirti nėščias, neseniai gimdžiusias moteris dirbti požeminius kasybos darbus ir panašius darbus, kurie kenksmingi sveikatai ar yra sunkūs.

10 straipsnis papildytas 4 punktu, kuriame įtvirtinta nauja nuostata, įpareigojanti Šalis teikti arba skatinti specialias priemones ilgai nedirbusiems žmonėms perkvalifikuoti ir reintegruoti.

11 straipsnis papildytas nauju 3 punktu, kuriame įtvirtintas įpareigojimas imtis reikiamų priemonių ir kiek įmanoma stengtis užkirsti kelią epideminėms, endeminėms ir kitoms ligoms taip pat nelaimingiems atsitikimams.

12 straipsnio 2 punktas, kuris nukreipė į TDO konvenciją Nr. 102 buvo pakeistas nukreipimu į Europos socialinės apsaugos kodeksą, kuris nustato aukštesnius standartus.

Pataisytosios chartijos 15 straipsnis išplėtė subjektų ratą, anksčiau apėmęs tik asmenų su fizine ir psichine negale teisę į profesinį parengimą, darbingumo atstatymą, dabar buvo išplėsta iki neįgaliųjų teisės į savarankiškumą, socialinę integraciją ir dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Kalbant apie 16 straipsnį, kuris užtikrino šeimos teisę į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą, pagal Pataisytos chartijos priedą buvo išplėstas, kaip tokią apsaugą taikantis ir nepilnomis šeimoms.

Pakeistas ir 17 straipsnis, buvusi įtvirtinta motinos ir vaiko teisė į socialinę ir ekonominę apsaugą pervadinta į vaikų ir paauglių teisę į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą, taip pat čia įvesta teisė į išsilavinimą, be to, 2 punktą, pagal kurį Susitariančios šalys turi išsipareigoti suteikti vaikams ir paaugliams nemokamą pradinį ir vidurinį išsilavinimą ir skatinti juos tvarkingai lankyti mokyklą.

19 straipsnio 6 punkto priede pakeista „darbuotojo migranto šeimos“ sąvoką, pirma apima darbuotojo sutuoktinį, o ne tik žmoną, ir antra apima nevedusius išlaikomus vaikus, kurie yra laikomi nepilnamečiais priimančioje valstybėje. Be to, šis straipsnis papildytas nauju 11 punktu, kuris nustato naują išsipareigojimą skatinti darbuotojus migrantus ir jų šeimos narius bei jiems padėti mokytis priimančios valstybės nacionalinės kalbos, taip pat ir 12 punktu papildytas, kuris nustato darbuotojų migrantų vaikų skatinti ir padėti jiems mokantis savo gimtosios kalbos.

Pataisytosios chartijos 20 – 23 straipsniai yra nekeičiant perkelti iš 1988 m. Papildomo protokolo.

Be išvardintų pakeitimų ir papildymų į Pataisytąją chartiją yra įtraukta net aštuonios naujos teisės: teisė į apsaugą darbo sutarties nutraukimo atveju (24 straipsnis); darbuotojų teisė į savo reikalavimų gynimą darbdavio bankroto atveju (25 straipsnis); teisė į orumą darbe (26 straipsnis); pareigų šeimai turinčių darbuotojų teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį (27 straipsnis); darbuotojų atstovų teisė į apsaugą įmonėje ir jiems palankių sąlygų sudarymą (28 straipsnis); teisė į informaciją ir konsultacijas, kai atliekamos grupinio atleidimo procedūros (29 straipsnis); teisė į apsaugą nuo skurdo ir socialinės atskirties (30 straipsnis); teisė į būstą (31 straipsnis).

Dar viena labai svarbi nuostata, kuri buvo įtvirtinta Pataisytosios chartijos E straipsnyje, tai nediskriminacinė nuostata, kuri nurodo, kad „naudojimasis šioje Chartijoje įtvirtintomis teisėmis yra garantuojamas nediskriminuojant dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, sveikatos būklės, priklausymo nacionalinei mažumai, gimimo ar kitokios padėties“.

Taigi, Pataisytoji Chartija užpildė daugelį spragų, kurios nebuvo pastebėtos ankstesniuose dokumentuose, tačiau reikia pabrėžti, kad svarbiausia ne tik žmogaus teisių įtvirtinimas tarptautinėse sutartyse, o taip pat ir tai, kad būtų nustatytas efektyvus teisių garantas, t.y. įgyvendinimo ar priežiūros mechanizmas.

1.2 Socialinių teisių įgyvendinimo mechanizmas – pranešimų sistema

„Chartija yra savarankiška tarptautinė sutartis ir turi joje nustatytą įsipareigojimų kontrolės mechanizmą. Pagrindinė kontrolės forma – valstybių pranešimų teikimas, fakultatyvinė (valstybė turi ją pripažinti) – kolektyvinių skundų teikimas. Pagrindinė Europos socialinės chartijos kontrolės institucija – Europos socialinių teisių komitetas. Šis komitetas teisiniu požiūriu vertina, kaip Valstybių teisė ir praktika atitinka įsipareigojimus pagal Chartija.“¹¹

Pataisytosios Chartijos IV dalies C straipsnis numato įsipareigojimų įgyvendinimo kontrolę, kuri vykdoma tokiomis pačiomis priemonėmis kaip ir 1961 m. Europos socialinės chartijos. Šioje tarptautinėje sutartyje nustatyta įsipareigojimų įgyvendinimo sistema skirta ne tam, kad būtų galima teisiškai kontroliuoti jų valdymą, bet tam kad skatintų valstybes kuo plačiau įgyvendinti socialines teises.

Lietuva nuo Pataisytosios Chartijos ratifikavimo yra pateikusi penkis pranešimus Europos socialinių teisių komitetui apie Europos socialinės chartijos (pataisytosios) įgyvendinimą Lietuvoje. Europos socialinių teisių komitetas yra priėmęs keturias išvadas dėl nacionalinės teisės ir praktikos atitikimo Pataisytosios chartijos įsipareigojimams, kuriuos yra priėmusi Lietuva.

Pagal 1961 m. Europos socialinės chartijos 21 straipsnį, „Susitariančiosios šalys kartą per dvejus metus siunčia Europos Tarybos Generaliniam sekretoriui pranešimą tokia forma, kokią nustatys Ministrų Komitetas, apie tai, kaip vykdomos jų priimtose Chartijos II dalies nuostatos“, nustatančios socialines teises. 1991 m. pataisų protokolais šią procedūrą papildė nuostata, kad Susitariančių šalių nacionaliniai pranešimai ir valstybės nacionalinių organizacijų bei tarptautinių nevyriausybinėse organizacijų (toliau – NVO) samprotavimai turi būti prieinami, t.y. jei prašoma, yra viešai pagarsinami. Pabrėžtina, kad siekiant supaprastinti pranešimų sistemą 2006 m. gegužės 3 d. Ministrų komiteto sprendimu buvo įvesti nauji šios sistemos pakeitimai.

Taigi, nuo 2006 m. pradėta taikyti nauja, stipriai supaprastinta ir tuo efektyvesnė pranešimų sistema. Ministrų komiteto sprendimu¹² sistema pradės funkcionuoti nuo 2007

---

¹¹ ANDRIULIENĖ, A.; BALTUTYTĖ, E.; BIRMONTIENĖ, T.; VIDRINSKAITĖ, S.; ŽILINSKAS, D.; ŽIOBIENĖ, E. *Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvos ir Tarptautinėje teisėje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004, p. 81.

¹² European Social Charter – Governmental Committee of the European Social Charter – New system for the presentation of reports on the application of the European Social Charter – Proposal of the Governmental Committee 963 Meeting, 3 May 2006 [žiūrėta 2008-02-13]. Prieiga per internetą

m., o paskutiniai Susitariančių šalių pranešimai pagal galiojusią ankstesnę sistemą turi būti pateikti iki 2006 m. kovo 31 d. Naujoji sistema taikoma tiek Šalims ratifikavusioms 1961 m. Europos socialinę chartiją tiek Pataisytąją Chartiją. Pirmuosius pranešimus pagal įvesta naująją pranešimų sistemą Šalys turės pateikti iki 2007 spalio 31 d.

Taigi, esminis šios sistemos pakeitimas yra tas, kad Šalys turės pateikti pranešimus Europos socialinių teisių komitetui kasmet pagal Pataisytosios Chartijos nuostatas, kurios yra padalintos į keturias grupes pagal temas. Taigi pagal naująją sistemą pranešimas dėl tų pačių nuostatų bus teikiamas kas keturis metus. Be to, pabrėžtina, kad vienoda pranešimų sistema yra taikoma tiek Pataisytajai Chartijai tiek 1961 m. Europos socialinei chartijai.

Šalys turės pateikti pranešimus pagal šias Pataisytosios Chartijos nuostatų sudarytas grupes:

- 1 grupė – darbas, mokymas ir lygios galimybės – kuriai priskirti 1, 9, 10, 15, 18, 20, 24, 25 Pataisytosios Chartijos straipsniai. Susitariančioji šalis pranešimą apie šių straipsnių įgyvendinimą turėjo pateikti iki 2007 m. spalio 31 d., kitą pranešimą Šalis taip pat ir Lietuva turės pateikti po 4 metų t.y. 2011 m. spalio 31 d.

- 2 grupė – sveikata, socialinė parama ir socialinė apsauga – kuriai priskirti 3, 11, 12, 13, 14, 23, 30 Pataisytosios Chartijos straipsniai. Dėl šių straipsnių Šalys turės pateikti pranešimus iki 2008 m. spalio 31d., o kitą dėl tų pačių nuostatų tik 2012 m. spalio 31 d.

- 3 grupė – darbo teisės, šiai grupei yra priskirti tokie straipsniai 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28, 29. Pagal šiuos straipsnius Šalys turės pateikti pranešimus iki 2009 m. spalio 31 d., o kitą pranešimą dėl tų pačių straipsnių iki 2013 m. spalio 31d.

- 4 grupė – vaikai, šeima, migrantai, šiai grupei priskirti tokie straipsniai 7, 8, 16, 17, 19, 27, 31. dėl šių straipsnių įgyvendinimo Šalys turės pateikti pranešimą iki 2010 m. spalio 31 d., o kita pranešimą dėl tų pačių straipsnių 2014 m. spalio 31 d.¹³

Europos socialinių teisių komitetas išvadas pateiks kasmet: dėl pirmosios grupės nuostatų 2008 m., dėl antrosios 2009 m., dėl trečiosios 2010 m. ir dėl ketvirtosios 2011 m.

[:https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2006\)53&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2006)53&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864)

¹³ European Social Charter – Governmental Committee of the European Social Charter – New system for the presentation of reports on the application of the European Social Charter – Proposal of the Governmental Committee (as of 3 May 2006) [žiūrėta 2008-02-13]. Prieiga per internetą:

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/DeI/Dec\(2006\)963/4.2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/DeI/Dec(2006)963/4.2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864).

Taigi naujoji sistema pakeis anksčiau galiojusią, kai kas dveji metai Šalys turėjo pateikti pranešimą dėl būtinųjų nuostatų ir kas ketveri dėl kitų. Taip pat daugiau nebebus pilnų pranešimų Šalims, kurios neseniai ratifikavo 1961 m. Europos socialinę chartiją ir daugiau nebebus pranešimų dėl visų nebūtinųjų nuostatų Šalims, kurios neseniai ratifikavo Pataisytąją chartiją.

Naujosios pranešimų sistemos privalumas pirmiausia tas, kad pagal temines Pataisytosios Chartijos nuostatų grupes Šalims bus paprasčiau rašyti pranešimus, kadangi bus galima nebekartoti tos pačios informacijos ir tiesiog daryti nuorodas į pagal atitinkamus straipsnius pateiktą informaciją, be to, aiškiau bus matyti iš pranešimu Pataisytosios Chartijos nuostatų įgyvendinimą tam tikroje srityje, pavyzdžiui, socialinės apsaugos. Taip pat reiktų pabrėžti, kad sumažės pranešimų apimtis, nes dabar pateikiami net keturi pranešimai, priešingai nei anksčiau, kai buvo pateikiamas pranešimas dėl būtinųjų ir pranešimas dėl kitų nuostatų.

Pagal naująją pranešimų sistemą parengtos naujos pranešimų formos (dar nepatvirtintos), jomis bus įvesta tokia naujovė: Europos socialinių teisių komiteto praktikos apibendrinimas ties kiekviena straipsnio nuostata, tai padės valstybėms pasirinkti priemones siekiant tinkamai įgyvendinti Pataisytosios Chartijos nuostatas.

1961 m. Europos socialinės chartijos 22 straipsnyje įtvirtinta, kad Susitariančios šalys per atitinkamus laiko tarpus Ministrų Komiteto prašymu siunčia Generaliniam sekretoriui pranešimus ne tik dėl tų Chartijos II dalies nuostatų, pagal kurias įsipareigojo, bet ir dėl tų, kurių jos nepriėmė Chartijos ratifikavimo ar patvirtinimo metu ar vėlesniame pranešime, taigi Ministrų Komitetas periodiškai sprendžia, dėl kurių nuostatų ir kokia forma tokie pranešimai turi būti pateikti. Europos socialinių teisių komitetas analizuoja valstybių motyvus, kodėl jos nepriėmė tam tikrų nuostatų ir išanalizavęs pateikia Šalims pranešimą su pastabomis, tokie Komiteto komentarai yra susitariančiosioms šalims labai svarbūs, kadangi nurodo gaires, ką valstybė turėtų atlikti, kad būtų galima priimti atitinkamą Chartijos nuostatą.

1961 m. Europos socialinės chartijos 23 straipsnyje nustatyta, kad kiekviena Šalis siunčia savo pranešimų nuorašus savo nacionalinėms organizacijoms – darbdavių ir profsajungų tarptautinių organizacijų narėms, kurių atstovai yra kviečiami į Vyriausybinių socialinio komiteto pakomitečio posėdžius. Taip pat Šalis siunčia Generaliniam sekretoriui įvairius samprotavimus dėl ataskaitos, kuriuos pateikia šios nacionalinės organizacijos, jeigu pastarosios to prašo. Kadangi šis mechanizmas nebuvo

labai efektyvus, todėl 1991 m. Protokolu¹⁴ patobulinta konsultacijų su NVO ir darbdavių bei profesinių sąjungų organizacijomis procedūra: pirmiausia, įvestas pakeitimas, pagal kurį organizacijos savo komentarus apie pranešimus gali siųsti tiesiogiai Generaliniam sekretoriui, o ne per vyriausybę, kaip buvo daroma iki šiol. Šalys turi galimybę atsakyti į šiuos komentarus, nes Generalinis sekretorius siunčia komentarų nuorašus atitinkamoms Susitariančioms šalims, kurios norėtų į juos atsakyti. Tikėtina, kad tai užtikrins efektyvesnę darbdavių organizacijų ir profesinių sąjungų vaidmenį šioje procedūroje.

Be to, pagal 1991 m. Pataisų protokolą įvestas dar vienas pakeitimas susijęs su 1961 m. Europos socialinės chartijos 23 straipsniu, Protokolo 1 straipsnio 2 punktas, užpildė spragą pranešimų procedūroje, nes anksčiau nebuvo įtrauktos tarptautinės NVO, ginančios socialines teises. Taigi dabar Generalinis sekretorius Susitariančiųjų šalių pranešimų nuorašus pateikia ne tik nacionalinėms organizacijoms, bet ir tarptautinėms NVO, kurios turi konsultacinį statusą prie Europos Tarybos ir pasižymi ypatinga kompetencija Chartijoje reglamentuojamais klausimais.

1961 m. Europos socialinės chartijos 24 straipsnyje nustatyta, kad Generaliniam sekretoriui nusiųstus pranešimus ir kartu pateiktus Šalių bei nacionalinių organizacijų komentarus nagrinėja Europos socialinių teisių komitetas, kuris sudaromas ne daugiau kaip iš septynių narių, kuriuos skiria Ministrų Komitetas, be to, jie parenkami iš nepriklausomų ekspertų, išsiskiriančių didžiausiu patikimumu, sąžiningumu ir pripažinta kompetencija sprendžiant tarptautinius socialinius klausimus, kuriuos pasiūlo Susitariančios šalys. Jiems padeda Tarptautinės darbo organizacijos stebėtojas. 1991 m. Protokolo įvestos pataisos padidino Europos socialinių teisių komiteto narių skaičių nuo septynių iki devynių taip pat nustatė naują rinkimų sistemą: dabar ekspertus renka Parlamentinė Asamblėja absoliučia balsų dauguma iš ekspertų, kuriuos pasiūlo Susitariančios šalys, o anksčiau ekspertus skirdavo Ministrų Komitetas, kuris dabar nustato tik tikslų Komiteto narių skaičių. Manytina, kad tokia pataisa įvesta siekiant sumažinti vis didėjantį Europos socialinių teisių komiteto darbo krūvį, kurio didėjimas susijęs su valstybių, priimančių įsipareigojimus pagal Chartiją, skaičiaus didėjimu.

Pabrėžtina, kad Pataisų protokolo 2 straipsnio nuostata išplečia Nepriklausomų ekspertų komiteto teises, taigi įtvirtinta nuostata Komitetui leidžia tiesiogiai paprašyti papildomos informacijos ir paaiškinimų iš Susitariančiųjų šalių, be to, Komitetas gali sušaukti posėdį su kiekvienos Susitariančios šalies atstovais tiek savo iniciatyva, tiek Susitariančiosios šalies prašymu, tačiau su sąlyga, kad bus informuotos valstybės nacionalinės ir tarptautinės NVO.

---

¹⁴ *Pagrindinės Europos Tarybos sutartys*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos biuras, 2000, p. 87.

1991 m. Pataisų protokolu tiksliau apibrėžtas Vyriausybės ir Europos socialinių teisių komiteto vaidmuo, taigi anksčiau, iki Protokolo, Vyriausybės komitetas konsultuodavo Ministrų Komitetą visais su Chartija susijusiais klausimais. Tai reiškė, kad Komitetas interpretuoja Chartijos nuostatų reikšmę ir priima sprendimus susijusius su tuo, kiek konkrečiai Šalis, kuri pateikia pranešimą, įgyvendino savo įsipareigojimus pagal Chartiją. Realiai tokie aiškinimai ir išvados sudarydavo Vyriausybės komiteto pranešimo esmę, kuri buvo pateikiama Ministrų Komitetui. Taigi galima sakyti, kad įvyko dalinis kompetencijų sutapimas, nes Vyriausybės komitetas manė turintis tokią pat kompetenciją kaip ir Europos socialinių teisių komitetas, t.y. interpretuoti Chartijos II dalyje reglamentuotus įsipareigojimus bei spręsti, ar buvo vykdomi šie įsipareigojimai.¹⁵

Minėta spraga yra pašalinta, Europos socialinių teisių komitetas, nagrinėdamas valstybių dalyvių pranešimus, sprendžia, ar Susitariančios šalies teisė ir praktika atitinka Europos socialinės chartijos nuostatas, ir savo išvadose interpretuoja šias nuostatas. Pagal Protokolo 2 straipsnį įtvirtinta, kad tik Europos socialinių teisių komitetas yra kompetentingas iš teisinių pozicijų nustatyti, ar nacionalinė teisė ir praktika atitinka įsipareigojimus pagal Chartiją, o ir pats Komitetas yra save apibrėžęs, kaip nešališką instituciją, galinčią objektyviai interpretuoti valstybėms privalomas nuostatas ir vertinti, kaip jos taikomos. Europos socialinių teisių komiteto išvados yra rekomendacinio pobūdžio jos gali būti teigiamos, neigiamos arba atidėtos.

Susitariančios šalies pranešimai ir Europos socialinių teisių komiteto išvados pateikiami svarstyti Europos Tarybos Vyriausybiniam komitetui. Europos Tarybos Vyriausybiniame komitete yra po vieną atstovą iš kiekvienos Susitariančiosios šalies, be to, šis siūlo ne daugiau kaip dviem darbdavių ir profsajungų tarptautinėms organizacijoms siųsti savo stebėtojus dalyvauti posėdžiuose su patariamojo balso teise. Pabrėžtina, kad nors ir darbdavių organizacijos ir profesinės sąjungos įneša žymų indėlį į Vyriausybės komiteto darbą, tačiau, darytina išvada, kad jų kaip stebėtojų, o ne Komiteto narių statusas, aiškiai mažina jų dalyvavimo svarbą.

Taip pat Pataisų protokole yra įtvirtinta nuostata, kad Vyriausybės komitetas gali konsultuotis su tarptautinių nevyriausybinių organizacijų atstovais, turinčiais konsultacinį statusą prie Europos Tarybos, dėl klausimų, kuriuos šios organizacijos kompetentingos svarstyti, pavyzdžiui, dėl šeimos socialinės gerovės ir ekonominės bei socialinės

---

¹⁵ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 335.

apsaugos. Tačiau šią normą galima laikyti „mirusia“, nes Vyriausybiniis komitetas nei vieno karto nevedė konsultacijų nei su viena tarptautine NVO.¹⁶

Vyriausybiniis komitetas parengia Ministrų Komiteto nutarimus, remdamasis Nepriklausomų ekspertų komiteto ir Susitariančiųjų šalių pranešimais ypač atidžiai analizuoja ir atrenka situacijas, kurios turėtų būti rekomendacijų objektas atskirai kiekvienai Susitariančiai šaliai. Remdamasis Vyriausybiniio komiteto pranešimu, Ministrų Komitetas dviejų trečdalių balsų daugumos, turinčių teisę posėdžiauti Komitete narių, sprendimu priima rezoliuciją, kuri apima visą priežiūros ciklą. Taip pat gali priimti ir rekomendacijas, raginančias valstybes suderinti nacionalinę teisę ir praktiką su Europos socialine chartija. Pataisų protokolais detalizavo individualių rekomendacijų priėmimo procedūrą ir pakeitė joms priimti reikiama daugumą Ministrų Komitete, kad rekomendacija būtų priimta, už ją turi balsuoti du trečdaliai Europos socialinės chartijos Susitariančiųjų šalių, o ne du trečdaliai Europos Tarybos narių.¹⁷ Pabrėžtina, kad Ministrų Komiteto priimama rekomendacija nėra teisiškai įpareigojanti, be to, tai didžiausia sankcija bet kuriai Susitariančiai šaliai, kuri nevykdo ar netinkamai vykdo priimtus įsipareigojimus, vadinasi, valstybė privalo rimtai į ją atsižvelgti, ypač dėl to, kad bus jaučiamas spaudimas, kuris vers valstybę laikytis rekomendacijos. Žymiai efektyvesnė priemonė būtų suteikus Ministrų Komiteto priimamoms rezoliucijoms privalomą teisinę galią, tai padėtų užtikrinti, kad Europos socialinės chartijos nuostatų bus laikomasi, tačiau tai jau nebūtu tik politinio gerumo išraiška.

Pataisų protokolais įvedė dar vieną pakeitimą, pagal Protokolo 6 straipsnį Parlamentinė Asamblėja daugiau nebeprisiklauso kontrolės mechanizmui, tačiau ji ir toliau lieka susijusi su kontrolės procesu tuo aspektu, kad naudojasi Europos socialinių teisių komiteto ir Vyriausybiniio komiteto pranešimais bei Ministrų komiteto rezoliucijomis kaip pagrindu savo periodiškai rengiamoms plenarinėms diskusijoms dėl socialinės politikos. Anksčiau Konsultacinė asamblėja pateikdavo savo nuomonę apie Europos socialinės chartijos nuostatų įgyvendinimą ir aiškinimą Ministrų komitetui, nors jos pastebėjimai būdavo argumentuoti, tačiau jie vaidino nežymų vaidmenį, ir tik dar keliems mėnesiams nutęsdavo kontrolės procedūros pabaigą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Pataisų protokolais pašalino nemažai pranešimų sistemos spragų ir žymiai supaprastino šią sistemą. Tačiau pabrėžtina, kad didžiausią

---

¹⁶ GOMIEN, D. *Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика*; Council of Europe: изд-во Московского независимого ин-та международного права, 1998 г. С. 551.

¹⁷ *Europos socialinė chartija: vadovas*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, Europos Tarybos informacijos biuras, 2000, p. 28.

įtaką pranešimų sistemos supaprastinimui turėjo Ministrų komiteto sprendimas, kuriuo pakeista pranešimų pateikimo tvarka.

1.3. Socialinių teisių priežiūros mechanizmas – kolektyvinių skundų sistema

1995 m. Europos socialinės chartijos papildomas protokolai¹⁸ numato dar vieną kontrolės mechanizmą – kolektyvinių skundų sistemą. Protokolo preambulė kalba apie valstybių signatarių sprendimą imtis naujų priemonių, kad būtų pagerintas socialinių teisių, kurias garantuoja Europos socialinė chartija, vykdymo efektyvumas. Tai iš dalies galėtų būti pasiekta įvedus kolektyvinių skundų procedūrą, kuri *inter alia* turėtų sustiprinti administracijos, darbuotojų ir nevyriausybinų organizacijų dalyvavimą.

Pagal Protokolo Aiškinamąjį raštą kolektyvinių skundų sistema buvo sukurta, siekiant pagerinti socialinių teisių, kurias garantuoja Europos socialinė chartija, kontrolės mechanizmo efektyvumą, kuris anksčiau buvo paremtas vien Vyriausybinių pranešimų teikimu.¹⁹

Teisė teikti kolektyvinius skundus pagal Pataisytąją chartiją yra fakultatyvinė, t.y. kolektyviniai skundai dėl valstybės, kuri yra ratifikavusi Pataisytąją Chartiją, elgesio gali būti paduodami tik tada, jei ji, deponuodama ratifikacinius raštus dėl Europos socialinės chartijos ar vėliau – kitų jos nuostatų ratifikavimo, praneša Generaliniam sekretoriui, kad laikydama Europos socialinės chartijos papildomojo protokolo dėl kolektyvinių skundų numatytos procedūros, ji prisiima išsipareigojimus pagal šią Europos socialinę chartiją.²⁰ Pabrėžtina, kad Lietuva ratifikuodama Europos socialinę chartiją (pataisytą), nepareišė pripažįstanti teisės taikyti kolektyvinius skundus. Tačiau svarbu išanalizuoti kolektyvinių skundų sistemą, jos privalumus ir trūkumus, kad būtų galima nustatyti šios sistemos reikšmingumą.

Papildomas protokolai įsigaliojo 1998 m. liepos 1 d. Pirmasis skundas pagal naująją procedūrą buvo pateiktas 1998 m. spalio mėn. prieš Portugaliją ir iki 2008 m. vasario 14 d. yra gauti 47 skundai.²¹

---

¹⁸ *Pagrindinės Europos Tarybos sutartys*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos biuras, 2000, p. 93.

¹⁹ Protocol amending the European Social Charter: Explanatory Report [žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/142.htm>>.

²⁰ BALTUTYTĖ, E., *Socialinės teisės Europos Sąjungoje*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 20-21.

²¹ List of complaints and advancement of the procedure (as of 14 February 2008) [žiūrėta 2008-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/T/E/Human%5FRights/Esc/4%5FCollective%5Fcomplaints/>>.

Kolektyvinių skundu sistema visu pirma reiškia tai, kad skundus gali pateikti organizacijos, o ne vienas ar keli individai, ar valstybės. Tačiau jei asmuo mano, kad jo teisės buvo pažeistos pagal Pataisytąją Chartiją, jam nėra užkertamas kelias kreiptis į organizaciją, turinčią teisę pateikti skundą ir prašyti, kad pagal individo situaciją būtų surašytas skundas. Be abejo, tokia organizacija turėtų apgalvoti, ar nebūtų įmanoma apibendrinti situaciją, t.y. parodyti, kad vieno individo teisės pažeidimas yra bendro pažeidimo pavyzdys, kad tuo pačiu būdu ir toje pačioje situacijoje esantiems asmenims taikant tokią nuostatą yra pažeidžiamos šių individų teisės. Pabrėžtina yra tai, kad tik tuo atveju, kai skunde nurodoma, kad tam tikros valstybės įstatymai nesuderinami su Pataisytosios Chartijos nuostatomis, laikoma kolektyviniu skundu.

Pagal 1995 m. Protokolą, Susitariančios šalys pripažįsta, kad skundus pagal nustatytą procedūrą gali pateikti tokios organizacijos:

1) tarptautinės darbdavių ir profesinių sąjungų organizacijos, kurios siunčia savo stebėtojus dalyvauti Vyriausybinių komiteto posėdžiuose patariamąjį balsą teise.

2) tarptautinės nevyriausybines organizacijos (toliau – NVO), turinčios konsultacinį statusą prie Europos Tarybos ir įtrauktos į sąrašą, kurį šiuo tikslu sudarė Vyriausybinių komitetas. Organizacijos įtraukiamos į sąrašą kas ketverius metus, kai jis yra atnaujinamas. Šiuo metu sąrašė yra 70 NVO²². Harris ir Darcy kritikuoja, kad ribojama tarptautinių NVO galimybė pateikti skundus ir pateikia nuomonę, kad jei toks ketinimas reiškia norą pašalinti blogai parengtus ar propagandinius skundus, tai būtų geriau padaroma pagal nustatytus priimtumo kriterijus negu patvirtinus NVO sąrašą.²³ Tiek tarptautinės nevyriausybines organizacijos tiek ir nacionalinės gali pateikti skundus tik dėl tų klausimų, kurių atžvilgiu jos buvo pripažintos turinčiomis ypatingą kompetenciją.

3) nacionalinės darbdavių organizacijos arba profesinės sąjungų organizacijos. Pabrėžtina, kad Europos socialinių teisių komitetas, spręsdamas skundo priimtumo klausimą, pirmiausiai nustato ar valstybės darbdavių organizacija ar profesinė sąjunga gali būti laikomos tinkamais atstovais. Remiantis Europos socialinių teisių komiteto praktika galima teigti, kad pagrindinis kriterijus, ar profesinė sąjunga ar darbdavių organizacija yra tinkamas atstovas – jos dydis tame sektoriuje ar regione, t.y. kokį narių skaičių ji vienija ir laipsnis, kuriuo ji dalyvauja sektoriaus ar regiono kolektyvinėse

---

²² List of INGOs enjoying participatory status with the Council of Europe [žiūrėta 2008-02-27]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/e/ngo/public/participatory_status/list_of_ngos/liste_des_OING_2006_internet.asp#TopOfPage.

²³ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 301.

derybose. Pavyzdžiui, 2002 m. balandžio 4 d. skunde Nr. 12/2002 prieš Švediją (Confederation of Swedish Enterprise v. Sweden)²⁴ Komitetas konstatavo, kad Švedijos įmonių konfederacija buvo didžiausia tokios rūšies organizacija Švedijoje (atstovauja 47,000 kompanijų, kur dirbo 1.45 milijono darbuotojų), Konfederacija sudarė keletą kolektyvinių sutarčių privačiame sektoriuje ir ji siekia skatinti bendrą supratimą apie tai, ko reikia įmonei. Šiuo atveju Europos socialinių teisių komitetas padarė išvadą, kad ieškovas yra tinkamas atstovas.

1995 m. Protokolo 2 straipsnio 1 punkte yra dar viena organizacijų grupė, kurios nėra paminėtos Protokolo 1 straipsnyje, bet gali pateikti skundus. Tačiau Susitariančioji šalis turi išreikšti savo sutikimą, t.y. Šalis gali pareikšti, kad pripažįsta bet kurios kitos jos jurisdikcijoje esančios atstovaujančios nacionalinės NVO, turinčios ypatingą kompetenciją Europos socialinės chartijos reglamentuojamose srityse, teisę paduoti prieš ją skundus. Pagal Protokolo Aiškinamąjį raštą, valstybė, kuri padarė tokią deklaraciją, gali nesudaryti nacionalinių NVO sąrašo, kurioms leidžiama teikti skundus, tačiau negali nustatyti tokioms organizacijoms reikalavimo, teikti skundus tikrai tam tikrų Europos socialinės chartijos nuostatų atžvilgiu, tačiau faktas, jog valstybės gali nesudarinti nacionalinių NVO sąrašo trukdys paskelbti reikalingą deklaraciją, kadangi organizacijų skaičius, kurios galėtų teikti skundus, yra nebaigtinis.²⁵ Priešingai nei tarptautinių NVO atveju, kurios minimos Protokolo 1 straipsnio b punkte, Vyriausybiniis komitetas yra sudaręs specialų sąrašą tų organizacijų, kurios gali teikti skundus. Tačiau, jei valstybė nepaskelbė deklaracijos, nacionalinėms NVO yra galimybė veikti per tarptautines NVO, jeigu Vyriausybiniio komiteto sudarytame sąrašė yra atitinkama organizacija. Taigi, šiuo atveju Europos socialinių teisių komitetas, spręsdamas skundo priimtimumo klausimą, turi pasisakyti, ar ieškovas pateikė skundą, susijusį su sritimi, kurioje jis turi ypatingą kompetenciją. Tačiau realiai tikrinama ar ieškovas turi bent kažkokią kompetenciją skunde iškelto klausimo atžvilgiu, o ne bandoma nustatyti, ar turi ypatingą kompetenciją Europos socialinės chartijos reglamentuojamose srityse. Pavyzdžiui, 2000 m. vasario 7 d. skundas Nr. 7/2000 prieš Graikiją (International Federation of Human Rights Leagues v. Greece)²⁶ dėl Europos socialinės chartijos 1 straipsnio 2 punkto taikymo, kur draudžiamas

---

²⁴ Collective complaint No. 12/2002 Confederation of Swedish Enterprise v. Sweden [žiūrėta 2008-02-27]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/4_Collective_complaints/List_of_collective_complaints/Rc12_admiss.asp>.

²⁵ Protocol amending the European Social Charter: Explanatory Report [žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/142.htm>>.

²⁶ Collective complaint No. 7/2000 International Federation of Human Rights Leagues v. Greece [žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą:

prievartinis darbas. Europos socialinių teisių komitetas sprendė ar ieškovas turi ypatingą kompetencija, remiantis tuo kad International Federation of Human Rights Leagues tikslas – skatinti Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos bei kitų tarptautinių instrumentų, ginančių žmogaus teises, įgyvendinimą ir prisidėti vykdant šių teisių apsaugą, buvo pripažinta, kad ši tarptautinė žmogaus teisių NVO turi ypatingą kompetencija.

Pabrėžtina tai, kad skirtingai nei kitos tarptautinės sutartys 1995 m. Protokolas neturi išsamaus ir aiškaus kriterijų sąrašo, pagal kurį būtų sprendžiama, ar skundas yra priimtinas, tai galima laikyti kolektyvinių skundų sistemos trūkumu. Tačiau vis dėlto analizuojant Europos socialinių teisių komiteto praktiką galima iškirti tam tikrus kriterijus, kuriuos skundas turi atitikti: 1) ieškovas turi būti organizacija, atitinkanti Protokolo 1 straipsnį ir 2 straipsnio 1 punktą; 2) skundas turi būti paduodamas raštu ir būtina susijęs su ta Europos socialinės chartijos nuostata, kurią prisiėmė Susitariančioji šalis; 3) skunde turi būti nurodyta, koku būdu Šalis neužtikrino patenkinamo vienos ar daugiau nuostatų taikymo, tai reiškia, kad ieškovas turi pateikti įrodymus, kurie patvirtintų, kad nebuvo užtikrintas patenkinamas Europos socialinės chartijos nuostatų taikymas. Analizuojant Europos socialinių teisių komiteto praktiką,²⁷ galima pastebėti, kad paprastai nėra reikalaujama, kad įrodymai būtų labai išsamus ir praktiškai pakanka to, kad keli įrodymai pakankamai parodo apimtį, kuria Šalis neužtikrino patenkinamo Europos socialinės chartijos nuostatų taikymo.

Visi skundai turi būti adresuojami Generaliniam sekretoriui, kuris patvirtina skundo gavimą, informuoja atitinkamą Šalį ir nedelsiant skundą perduoda Europos socialinių teisių komitetui. Komitetas nusprendęs, kad skundas yra priimtinas, per Generalinį sekretorių informuoja apie tai Susitariančiąsias šalis bei paprašo, kad atitinkama Susitariančioji šalis ir skundą padavusi organizacija per nustatytą laiką pateiktų visus reikalingus paaiškinimus ir informaciją, o kitos šio Protokolo Susitariančiosios šalys bei darbdavių organizacijos ir profesinės sąjungos per tą patį laiką pateiktų savo komentarus.

Tuo atveju, kai skundą paduoda nacionalinė darbuotojų organizacija arba nacionalinė profesinė sąjunga, arba kita nacionalinė ar tarptautinė NVO, Europos socialinių teisių komitetas turi per Generalinį sektorių apie tai informuoti tarptautines darbuotojų organizacijas arba profesines sąjungas, tam kad jos pateiktų pastabas per nustatytą laiką. Susitariančioji šalis ir skundą padavusi organizacija gali raštu pateikti bet

---

<http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/4_Collective_complaints/List_of_collective_complaints/Rc7_admiss.asp>.

²⁷ Collective complaint No. 5/1999 European Federation of Employees in Public Services v. Portugal [žiūrėta 2008-02-28]. Prieiga per internetą:

<http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/4_Collective_complaints/List_of_collective_complaints/Rc5_admiss.asp>.

kokią papildomą informaciją ar pastabas per Europos socialinių teisių komiteto nustatytą laiką, be to, tirdamas skundą Komitetas savo iniciatyva arba vienos iš šalies prašymu gali organizuoti klausymą dalyvaujant šalių atstovams.

Europos socialinių teisių komitetas parengia ataskaitą, kurioje yra apibūdinamos priemonės, kurių buvo imtasi skundai iširti, ir pateikiamos išvados dėl to, ar atitinkama Susitariančioji šalis užtikrino, ar neužtikrino skunde nurodytos Europos socialinės chartijos nuostatos taikymą, pabrėžtina, tai kad minėtos išvados nėra galutinės ir įpareigojančios. Komiteto ataskaita yra perduodama Ministrų Komitetui ir skundą padavusiai organizacijai bei Susitariančiosioms šalims, kurios neturi teisės šios ataskaitos skelbti. Ataskaitoje Europos socialinių teisių komitetas gali tik labai ribotai išreikšti savo požiūrį į tai ar valstybė laikosi įsipareigojimų. Svarbu akcentuoti, tai kad kolektyvinių skundų procedūroje net ir nustačius pažeidimus nėra numatyta kompensacija ieškovams už pažeidimus, kadangi teisė paskirti kompensaciją nesiderina su Protokolo esme ir tikslais.

Ministrų Komitetas remdamasis Europos socialinių teisių komiteto ataskaita, turi priimti rezoliuciją balsavime dalyvaujančių balsų dauguma. Jei Europos socialinių teisių komitetas nustato, kad Susitariančioji šalis nesilaikė įsipareigojimų, Ministrų Komitetas dviejų trečdalių dalyvaujančių balsų dauguma turi priimti rekomendaciją, adresuotą atitinkamai Šaliai, balsavime turi teisę dalyvauti tik Europos socialinės chartijos Susitariančiųjų šalių atstovai.

Atitinkamos Šalies prašymu, tais atvejais, kai Europos socialinių teisių komitetas iškelia naujus klausimus, Ministrų Komitetas gali dviejų trečdalių Europos socialinės chartijos Susitariančiųjų šalių atstovų balsų dauguma, priimti sprendimą kreiptis į Vyriausybinių komitetą, su kuriuo tam tikrais atvejais Ministrų Komitetas konsultuojasi.²⁸

Ministrų Komiteto priimtose visose rekomendacijose ir rezoliucijose nėra teisiškai įpareigojančios. Atitinkama Susitariančioji šalis turi pateikti informaciją apie priemones, kurių buvo imtasi įgyvendinant Ministrų Komiteto rekomendacijas, kitame pranešime, kurį ji pateikia Generaliniam sekretoriui pagal 1961 m. Europos socialinės chartijos 21 straipsnį arba pagal Pataisytosios Chartijos C straipsnį. Jei Šalis nesilaiko Ministrų Komiteto rekomendacijos, tai didžiausia sankcija, kuri gali būti paskirta, tai dar viena rekomendacija raginanti valstybę užtikrinti tinkamą nuostatų taikymą.

Galima sakyti, kad kolektyvinių skundų protokolo efektyvumas daugiausiai priklauso nuo Ministrų Komiteto politinės valios demonstravimo ir savo vaidmens

---

²⁸ *Pagrindinės Europos Tarybos sutartys*. Vilnius: Europos tarybos informacijos biuras, 2000, p. 94.

atlikimo pateikiant detalias rekomendacijas valstybėms narėms, jeigu Europos socialinių teisių komitetas nustato, kad jos pažeidė Europos socialinę chartiją.

Taip pat reiktų paminėti ir tą faktą, kad skundų pareiškėjai įeinantys į dvi pirmąsias grupes, t.y. tarptautinės darbdavių organizacijos ir profesinės sąjungos, kurios siunčia savo stebėtojus dalyvauti Vyriausybės komiteto posėdžiuose su patariamąjo balsu teise bei kitos tarptautinės NVO, turinčios konsultacinį statusą prie Europos Tarybos ir įtrauktos į sąrašą, kurį šiuo tikslu sudarė Vyriausybės komitetas, yra labiau susipažinę su šia sistema, nes gana aktyviai dalyvauja kaip ypatingą kompetenciją Europos socialinėje chartijoje reglamentuojamais klausimais turintys subjektai. Tačiau kalbant apie trečią skundų pareiškėjų grupę – nacionalinės darbdavių organizacijos ir profesinės sąjungos, tai šios daugiausia žinių apie Europos socialinės chartijos kontrolės mechanizmą gauna tada, kai nagrinėja valstybės pateiktus pranešimus ir pateikia savo nuomones. Pabrėžtina, kad siekdama skatinti supratimą ir didinti žinių lygį apie kolektyvinių skundų sistemą, Europos Taryba rengia konferencijas potencialiems skundų pareiškėjams. Be to, reikšminga ir tuo kolektyvinių skundų sistema, kad kuo daugiau bus pateikta skundų, tai tuo daugiau bus atskleista vidaus teisės ir praktikos neatitikimo Europos socialinėje chartijoje įtvirtintoms nuostatomis, tačiau vis dėlto galima daryti prielaidą, kad būtent dėl šios priežasties Šalis vangiai ratifikuoja 1995 m. Europos socialinės chartijos papildomą protokolą.

Taigi, galima daryti tik prielaidas, kodėl visgi dauguma valstybių neratifikavo Protokolo įtvirtinančio kolektyvinius skundus arba nepadarė reikalingos deklaracijos pagal Pataisytąją Chartiją, manytina, kad priežastys gali būti kelios: kai kuriais atvejais tai gali būti biurokratinis nepaslinkumas ar vyriausybės nesugebėjimas rasti laiko parlamentų darbotvarkėse; arba galbūt valstybės nori pasižiūrėti, kaip kolektyvinių skundų sistema veikia praktikoje, prieš priimdamos sprendimą ratifikuoti minėtąjį Protokolą.

Bet kurios Šalies įsipareigojimas pagal kolektyvinių skundų sistemą yra pageidautinas, tačiau tokio dalyvavimo nauda yra ribota tuo atžvilgiu, kad kai kurios Susitariančiosios šalys yra ratifikavusios tik 1961 m. Europos socialinę chartiją, o dauguma teisių, esančių šioje tarptautinėje sutartyje, yra pasenę ir atsilieka nuo visuotinai pasikeitusių ekonominių bei socialinių sąlygų, taigi kolektyvinių skundų sistema nebus efektyviai panaudota. Taigi, kolektyvinių skundų sistemos efektyvumas labiausiai gali

pasireikšti tose valstybėse narėse, kurios ratifikavo Pataisytąją Chartiją, kuri numato aukštesnius socialinių bei ekonominių teisių apsaugos standartus.²⁹

Taigi darytina išvada, kad Lietuva vis dėlto turėtų ratifikuoti 1995 m. Kolektyvinių skundų protokolą, kadangi tai būtų naudinga Lietuvos socialinių, ekonominių teisių katalogo plėtimui, tinkamam minėtų teisių įgyvendinimui bei efektyviam panaudojimui.

---

²⁹ CHURCHILL, R. R., KHALIQ, U. The Collective Complaints System of the European Social Charter: An Effective Mechanism for Ensuring Compliance with Economic and Social Rights? [žiūrėta 2008-02-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.ejil.org/journal/Vol15/No3/chh301.pdf>>.

2. Europos socialinės apsaugos kodekso esmė ir jo įgyvendinimas

2.1. Europos socialinės apsaugos kodeksas ir jo struktūra

1964 metais Europos Taryba, siekdama įgyvendinti savo tikslus – skatinti Europos valstybių vienybę, puoselėti europinį identitetą, ginti žmogaus teises, užtikrinti socialinį stabilumą, parengė Europos socialinės apsaugos kodeksą (toliau – Socialinės apsaugos kodeksas). Socialinės apsaugos kodeksas įsigaliojo 1968 m. kovo 17 d., jo tikslas yra užtikrinti minimalią apsaugą įvairiais socialinės rizikos atvejais ir išlaikyti bei skatinti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą. 1996 m. Europos socialinės chartijos (pataisytos) 12 straipsnio 2 dalyje Socialinės apsaugos kodekso ratifikavimas įvardijamas kaip šalies tinkamos socialinės apsaugos rodiklis, tačiau Lietuva vis dar nėra ratifikavusi šio Pataisytosios chartijos punkto. Pabrėžtina, kad 2005 m. lapkričio 15 d. Lietuva pasirašė 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksą ir ketina ratifikuoti 2008 metų IV ketvirtyje.

Socialinės apsaugos kodekso rengimo pirmosiomis užuomazgomis galima laikyti 1949 m. nuo rugpjūčio 10 d. iki rugsėjo 8 d. trukusios Europos Tarybos Konsultacinės Asamblėjos sesiją, kurios metu buvo keliamas klausimas, kaip pagerinti pragyvenimo lygį, išgyvenusių po antro pasaulinio karo neramumu ir pražūčių.³⁰ Europos tarybos Parlamentinė Asamblėja 1950 metais priėmė rekomendacijas Socialinės apsaugos kodekso sukūrimui. Po dviejų metų kol ekspertų komitetas vis dar dirbo prie Socialinės apsaugos kodekso projekto, Tarptautinė Darbo Organizacija (toliau TDO) priėmė konvenciją Nr.102, kurioje buvo priimti minimalūs reikalavimai socialinės apsaugos srityje. TDO Konvenciją Nr.102 pripažinęs Europos Tarybos Ministrų Komitetas (toliau – Ministrų Komitetas), kuris pareiškė, kad minėtos konvencijos modelis turi būti panaudotas Socialinės apsaugos kodeksui. Savaimė suprantama, kad Socialinės apsaugos kodekse turėjo būti nustatyti aukštesni reikalavimai socialinės apsaugos srityje, nei numatyti minimalūs TDO Konvencijoje Nr. 102. Taigi, prie galutinio projekto buvo pridėtas Protokolas, kuris papildė Socialinės apsaugos kodeksą aukštesniais socialinės apsaugos standartais.

Socialinės apsaugos kodeksas pateikia eilę minimalių standartų, ir jokia būdu nemėgina suvienodinti valstybių socialinės apsaugos sistemų, jo siekis yra harmonizuoti socialinės apsaugos sistemas nustatant minimalius reikalavimus, kuriuos valstybės turi

---

³⁰ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 9.

užtikrinti. Taigi, esmė ta, kad Socialinės apsaugos kodekso nuostatos įtvirtina, tai ką valstybės turi pasiekti, tačiau kaip jos tai pasieks yra kiekvienos valstybės reikalas.

Atsižvelgiant į tai, kad 1964 m. Socialinės apsaugos kodeksas ir jo Protokolas, tapo pasenę remiantis nacionalinės ir tarptautinės socialinės apsaugos teisės požiūriu bei vystymosi kryptimi, buvo priimtas sprendimas peržiūrėti šią tarptautinę sutartį. Šis dviejų tarptautinės teisės aktų peržiūrėjimas, turėjo du pagrindinius tikslus: aukštesnių standartų ir didesnio lankstumo įvedimą.³¹ Taigi, 1990 metais siekiant patobulinti nustatytus standartus ir padaryti juos lankstesnius, buvo priimtas Pataisytas Europos socialinės apsaugos kodeksas (toliau – Pataisytas Socialinės apsaugos kodeksas).

Socialinės apsaugos kodeksą sudaro Preambulė ir 14 dalių:

I dalis – Bendrosios nuostatos; čia pateikti apibrėžimai, išaiškintos ratifikavimo sąlygos, pateiktos sąvokos ir pan.

II-X dalys – Socialinių išmokų schemas (sveikatos priežiūra; ligos išmoka; bedarbio išmoka; senatvės išmoka; nelaimingo atsitikimo darbe išmoka; šeimos išmoka; motinystės išmoka; invalidumo išmoka; našlių ir našlaičių išmoka.)

XI dalis – Periodinių išmokų apskaičiavimas, minėta dalis apibūdina tris metodus, kuriais periodines išmokos gali būti įvertintos ir minimalia suma, kuria minėtos išmokos turi aprūpinti (šeima ar asmenį). Socialinės apsaugos kodekso siekis nustatyti lygiaverčius standartus kiekvienai socialinės apsaugos sistemos rūšiai, duodant pasirinkimą Susitariančiosioms šalims iš trijų modelių nustatant išmokų lygius.³²

XII dalis - Bendrosios nuostatos, jos taikomos II-X dalyse įtvirtintoms išmokoms. Šiose nuostatose yra įtvirtinta: išmokų mokėjimo sustabdymas; sprendimų apskundimas, kai atsisakoma skirti išmoką; socialinės apsaugos finansavimas, kurio esmė ta, kad negali sukelti naštos žmonėms, gaunantiems mažas pajamas; bei administravimas socialinės apsaugos.

XIII dalis – Įvairios nuostatos. Šios nuostatos susijusios su Socialinės apsaugos kodekso taikymu bei priežiūros mechanizmo įgyvendinimu.

XIV dalis – Baigiamosios nuostatos apima Socialinės apsaugos kodekso pasirašymą, ratifikavimą, denonsavimą, valstybių ne Europos Tarybos narių prisijungimą ir pan.

Pabrėžtina, kad Socialinės apsaugos kodekso sudėtinė dalis yra jo Priedas, kuris įgalina šalis remtis nacionaliniais įstatymais sustabdant bedarbio išmokos mokėjimą, bei du priedėliai:

---

³¹ Explanatory report on the European Code of Social Security (Revised) [žiūrėta 2008 m. vasario 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/ets139e.pdf>>.

³² NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 14.

1 priedėlis: Tarptautinis standartinis gamybinis visų ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius;

2 priedėlis: Papildomos paslaugos ar nauda.

2.2. Europos socialinės apsaugos kodekso įgyvendinimo mechanizmas

Kiekviena Susitariančioji valstybė Europos Tarybos narė gali ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą deponuodama ratifikavimo dokumentą Europos Tarybos Generaliniam Sekretoriui (toliau – Generalinis Sekretorius), tačiau norint pasinaudoti alternatyvia ratifikavimo procedūra galima tik tuo atveju, kai Ministrų Komitetas priima sprendimą, kad Socialinės apsaugos kodeksą pasirašiusios valstybės socialinės apsaugos sistema atitinka šio reikalavimus.

Kiekviena Socialinės apsaugos kodeksą ratifikavusi valstybė gali pasirinkti dalis iš II-X, pagal kurias ji prisiima įsipareigojimus. Taigi valstybė privalo vykdyti I ir XIII dalių bei XI ir XII dalių atitinkamų nuostatų reikalavimus bei mažiausiai šešių dalių iš II–X dalių, atsižvelgiant į tai, kad II dalis (Sveikatos priežiūra) laikoma dviem dalimis, o V dalis (Senatvės išmoka) trimis dalimis.³³

Pabrėžtina, kad valstybės gali priimti daugiau nei minimalų dalių skaičių, galima paminėti tokias valstybes kaip Belgija, Vokietija, Liuksemburgas, Nyderlandai, kurios sutiko priimti visas Socialinės apsaugos kodekso nuostatas.

Be to, Socialinės apsaugos kodekse yra įtvirtinta ir alternatyvi ratifikavimo procedūra, ja galima laikyti 2 straipsnio 2 dalį, kur nurodyta, kad valstybė laikoma tinkama ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą, jei ši laikosi mažiausiai trijų iš II-X dalies, tačiau mažiausiai viena dalis turi būti iš IV, V, VI, IX, ar X dalių kartu pateikiant įrodymus, kad tam tikros rūšys, kurias apima minėtos dalys, viršija Socialinės apsaugos kodekso standartus pagal jų apsaugos apimtį ar jų išmokų dydį, arba abiem atvejais bei viršija Socialinės apsaugos kodekso standartus teikiant papildomas paslaugas ar naudą, išvardintas 2 priede.

Valstybė pasirašiusi Socialinės apsaugos kodeksą ir norėdama ratifikuoti pasinaudojus alternatyvia ratifikavimo procedūra, privalo iki ratifikavimo Generaliniam Sekretoriui pateikti ataskaitą apie tai, kiek jos socialinės apsaugos sistema atitinka Socialinės apsaugos kodekso nuostatas. Tokioje ataskaitoje turi būti nurodoma atitinkami

---

³³ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 31.

įstatymai, teisės aktai ir duomenys, kurie patvirtintų, kad laikomasi statistinių reikalavimų įtvirtintų Socialinės apsaugos kodekse, kurie susiję su saugotinių asmenų skaičiumi, išmokų dydžiu, bedarbio išmokos trukme, finansiniu išteklių santykiu tos dalies, kurią sudaro saugotinių darbuotojų mokamos draudimo įmokos. Be to, Generalinis Sekretorius gali paprašyti Socialinės apsaugos kodeksą pasirašiusios valstybės papildomos informacijos apie socialinės apsaugos sistemos atitikimą. Taigi Generalinis Sekretorius ataskaitą ir papildomą informaciją pateikia išanalizuoti Europos Tarybos socialinės apsaugos ekspertų komitetui (toliau – Komitetas), Komitetas išanalizavęs pateikia ataskaitą su išvadomis Ministrų Komitetui, kuris dviejų trečdalių balsų dauguma nusprendžia, ar Socialinės apsaugos kodeksą pasirašiusios valstybės socialinės apsaugos sistema atitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimus. Jei Ministrų Komitetas nusprendžia, kad atitinkamos valstybės socialinės apsaugos sistema neatitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimų, tai Ministrų Komitetas praneša atitinkamai valstybei pasirašiusiai Socialinės apsaugos kodeksą bei gali tokiai valstybei pateikti atitinkamas rekomendacijas, kaip pasiekti tokį atitikimą.

Alternatyvios ratifikavimo procedūros privalumas, tas kad ji yra labai patogi toms valstybėms, kuriose socialinės apsaugos sistemoje yra stipriai išvystytos kelios sritys, pavyzdžiui, medicinos apsauga, o kitos yra silpniau išvystytos.³⁴

Valstybės ratifikavusios ne visas Socialinės apsaugos kodekso nuostatas gali vėliau pranešti Generaliniam Sekretoriui, kad ji prisiima įsipareigojimus pagal Socialinės apsaugos kodekso vieną ar daugiau dalių iš II-X dalių, kurios anksčiau nebuvo pasirinktos. Be to, šie įsipareigojimai laikomi sudėtine ratifikavimo dokumentų dalimi ir nuo pranešimo dienos įgyja ratifikuoto dokumento galią.

Socialinės apsaugos kodeksas galioja visoje Susitariančios šalies teritorijoje, be to, Socialinės apsaugos kodeksas taip pat galioja Susitariančios šalies metropolijos teritorijoms, kai Šalis pasirašydama ar deponuodama savo ratifikavimo ar prisijungimo dokumentą, nurodo kuri teritorija laikoma jos metropolijos teritorija. Taip pat Šalis savo pranešimais Generaliniam Sekretoriui gali keisti metropolijų teritorijų ribas, jas plečiant arba siaurinant.

Denonsavimas numatytas Socialinės apsaugos kodekso 81 straipsnyje, kur nustatyta, kad kiekviena Susitariančioji šalis gali denonsuoti visą ar bet kurią vieną ar keletą dalių iš II-X dalių tik po penkerių metų nuo Socialinės apsaugos kodekso įsigaliojimo toje Susitariančioje šalyje dienos arba bet kurio tolesnio penkerių metų laikotarpio pabaigoje, kiekvienu atveju apie tai pranešant Generaliniam Sekretoriui prieš

---

³⁴ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 33.

vienerius metus. Be to, toks denonsavimas neturi poveikio Socialinės apsaugos kodekso galiojimui kitose Susitariančiose šalyse, jeigu vienu metu yra nemažiau kaip trys tokios Susitariančios šalys.

Nors Socialinės apsaugos kodeksas buvo parengtas prieš 44 metus, kai socialinei apsaugai buvo taikomi šiek tiek kiti reikalavimai, tačiau Socialinės apsaugos kodekso ratifikavimas yra aiškus įrodymas, kad nacionalinė socialinės apsaugos sistema atitinka Europoje pripažintus standartus. Kai kurių ekspertų nuomone, toks įrodymas yra svarbus ne tik kandidatuojančioms šalims į Europos Sąjungą, bet ir užsienio šalių investitoriams.³⁵

Norėdama prisijungti prie Socialinės apsaugos kodekso, Lietuva turėjo sulaukti Europos Tarybos pritarimo, taigi 2001 metais Lietuva pateikė Europos Tarybai vadinamąjį “nulinį pranešimą” dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo Socialinės apsaugos kodekso reikalavimams už laikotarpį nuo 2000 m. liepos iki 2001 m. birželio mėnesio. Dėl minėto Lietuvos “nulinio pranešimo” Europos Taryba, bendradarbiaudama su Tarptautinės Darbo Organizacijos ekspertais, pateikė išvadą, kurioje nurodė, kad Lietuvos socialinė apsauga didele apimtimi atitinka 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodekso reikalavimus, ir todėl nemato kliūčių Lietuvai pasirašyti ir ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą.

Pabrėžtina, kad Europos socialinės apsaugos kodekso pasirašymas sąlygoja Lietuvos nuostatą priimti kuo palankesnius sprendimus savo piliečių atžvilgiu socialinės apsaugos sistemos tobulinimo procese.³⁶

2005 metais ketinant inicijuoti 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodekso pasirašymą, buvo nuspręsta parengti pakartotinę analizę dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo Europos socialinės apsaugos kodekso reikalavimams pagal visas dalis. Taigi pakartotinė analizė apėmė laikotarpį nuo 2005 sausio 1 d. iki 2005 gegužės 1 d. ir atspindėjo Lietuvos įstatymų nuostatas 2005 gegužės 1 dienai.

2005 m. Europos Tarybos prašymu nepriklausomas tarptautinis ekspertas, detaliai išnaginėjęs pakartotinę Lietuvos analizę dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodekso reikalavimams, konstatavo, kad Lietuva yra praktiškai pasirengusi ratifikuoti šešias dalis:

II dalį (Sveikatos priežiūra);

III dalį (Ligos išmoka);

IV dalį (Bedarbio išmoka);

---

³⁵ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>> .

³⁶ Europos Taryba // [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?778093383>> .

V dalį (Senatvės išmoka);

VIII dalį (Motinystės išmoka);

IX dalį (Invalidumo išmoka).³⁷

Vadinasi, to daugiau nei pakanka, kad būtų pasirašytas ir ratifikuotas Socialinės apsaugos kodeksas. Taigi, 2005 m. lapkričio 15 d. Lietuva pasirašė 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksą, ratifikavimo klausimą nukeliant trims metams, tuo tikslu, kad būtų galima tiksliai įvertinti galimybes ratifikuoti atskiras Socialinės apsaugos kodekso dalis, ratifikuoti ketinama šių metų IV ketvirtyje.

2.3. Priežiūros sistema įtvirtinta Europos socialinės apsaugos kodekse

Pabrėžtina, kad tarptautinių aktų efektyvumas labiausiai priklauso nuo priežiūros sistemos efektyvumo. Taigi Socialinės apsaugos kodekse, Protokole ir Pataisytame kodekse įtvirtinta kontrolės sistema apima valstybių ataskaitas apie Socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimą pateikiamų tam tikrais reguliariais periodais. Net jeigu šios sistemos pažeidimai nėra patvirtinami ar sankcionuojami kokio nors tarptautinio teismo, kad ir Europos žmogaus teisių teismo, tačiau čia stipri susitariančių šalių įsipareigojimų laikymosi kontrolė.

Europos socialinės apsaugos kodeksas nustato minimalius socialinės apsaugos standartus, ir šių standartų turi laikytis visos Socialinės apsaugos kodeksą ratifikavusios šalys bei paruošti metines ataskaitas apie prisiimtų įsipareigojimų pagal įgyvendinimą. Svarbu, tai kad priežiūros sistema vienodai taikoma tiek Socialinės apsaugos kodeksui tiek jo Protokolui, tačiau kalbant apie Pataisytąjį socialinės apsaugos kodeksą svarbu paminėti, kad jam taikomas tas pats procesas tik su tam tikrais svarbiais pakeitimais.

Socialinės apsaugos kodekso 74 straipsnyje nurodyta, kad Susitariančiosios šalys turi pateikti metines ataskaitas apie nuostatų įgyvendinimą. Ataskaitose turi būti pateikiama visa informacija apie įstatymus ir teisės aktus, kuriais įgyvendinamos ratifikuotos Socialinės apsaugos kodekso nuostatos, be to, ataskaitose turi būti pateikti duomenys, kad yra laikomasi statistinių duomenų įtvirtintų Socialinės apsaugos kodekse, kurie apima: saugotinių asmenų skaičių; išmokų dydžius; bedarbio išmokos trukmę; finansinių išteklių santykio dalį, kurią sudaro saugotinių darbuotojų mokamos draudimo įmokos.

---

³⁷ Europos Taryba // [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?778093383>> .

Europos Tarybos socialinės apsaugos ekspertų komitetas ataskaitų rengimą palengvino sukurdamas pavyzdinę formą ataskaitų rašymui. Šioje formoje yra pateikiamos Socialinės apsaugos kodekso nuostatos ir klausimai susiję su tomis nuostatomis į kuriuos Susitariančiosios šalys turi atsakyti. Forma turi būti užpildoma viena iš dviejų oficialių Europos Tarybos kalbų, tai anglų arba prancūzų, Šalis gali pati pasirinkti kuria kalba pildyti formą. Be to, prie užpildytos formos turi būti pridedama papildoma informacija apie nuostatų įgyvendinimą pvz., kopijos įstatymų, teisės aktų ir pan. Minėti priedai neprivalo būti išversti į kurią nors minėtą kalbą, t.y. anglų arba prancūzų. Ataskaitų struktūra naudojama Socialinės apsaugos kodeksui yra labai panaši į tą, kuri taikoma TDO Konvencijai Nr.102.³⁸

Ataskaitų rengimas sudėtingas ir ilgas procesas, būtent dėl šios priežasties buvo nuspręsta, kad pilnas t.y. detalias ataskaitas dėl priimtų įsipareigojimų, pagal nustatytą pavyzdinę formą reikia parengti tik kas penkerius metus. Tačiau kiekvienais metais Susitariančiosios šalys turi pateikti bendras ataskaitas, kuriose nurodoma patobulinimai ir pataisos, kurie buvo padaryti Šalių socialinės apsaugos sistemose. Prie bendrų ataskaitų šalis privalo pridėti ir priimtas įstatymų pataisų kopijas.

Paruoštos ataskaitos su pridėtom nacionalinių teisės aktų kopijom siunčiamos Generaliniam Sekretoriui, be to, Generalinis Sekretorius gali paprašyti ir papildomos informacijos, susijusios su Socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimu, kurią Šalis privalo pateikti. Generalinis Sekretorius paruošta ataskaitą su papildoma informacija persiunčia TDO Tarptautinio darbo generaliniam direktoriui, šis perduoda TDO Konvencijų ir Rekomendacijų rengimo ekspertų komitetui. Šį TDO Ekspertų komitetą sudaro dvidešimt narių, darbo ir socialinės apsaugos ekspertai iš viso pasaulio.³⁹ TDO Ekspertų komitetas išanalizuoja gautas ataskaitas su papildoma informacija, padarytas išvadas gražina Generaliniam Sekretoriui. Taigi Šalies ataskaita su papildoma informacija ir TDO Ekspertų komiteto išvadamis yra perduodama nagrinėti Europos Tarybos socialinės apsaugos ekspertų komitetui, kuris viską išanalizavęs, ataskaitą ir savo išvadas pateikia Ministrų Komitetui.

Europos Tarybos Ministrų Komitetas gali paprašyti konsultacijos Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos. Tačiau praktikoje šia teise Ministrų Komitetas dar nėra pasinaudojęs.⁴⁰ Taigi Europos Tarybos Ministrų Komitetas, atsižvelgdamas į TDO Ekspertų ir Europos Tarybos socialinės apsaugos ekspertų komiteto išvadas bei pasikonsultavęs su Konsultacine Asamblėja, jei mano, jog tai yra reikalinga, dviejų

³⁸ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 41.

³⁹ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 44.

⁴⁰ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 46.

trečdalių balsų dauguma nusprendžia, ar Susitariančioji Šalis laikosi Socialinės apsaugos kodekso nuostatų, kurias ji ratifikavo. Socialinės apsaugos kodekso 75 straipsnyje numatyta, kad jei Ministrų komitetas nusprendžia, kad Susitariančioji Šalis nesilaiko savo įsipareigojimų pagal Socialinės apsaugos kodeksą, tai jis paprašo minėtą Susitariančiąją Šalį imtis tokių priemonių, kokias Ministrų Komitetas laiko būtinomis tokiam laikymuisi užtikrinti. Pabrėžtina, kad nors minėta neigiama išvada ir nesukelia tiesioginių sankcijų, tačiau Ministrų Komiteto sprendimas, jog Šalis netinkamai įgyvendina Socialinės apsaugos kodekso nuostatas, neabejotinai sukels politines diskusijas socialinių partnerių bei partijų, kurios yra opozicijoje parlamente, o tai neabejotinai pati veiksmingiausia sankcija esamai valdžiai.

Reiktų paminėti, kad Šalis taip pat turi pateikti kas dvejus metus ataskaitą dėl Socialinės apsaugos kodekso nuostatų iš II-X dalių, kurių Šalis neratifikavo arba vėliau pranešimu nepriėmė. Ataskaitos dėl nepriimtų nuostatų nepriklauso priežiūros sistemai, tačiau jos yra vertinamos nepriklausomų ekspertų paskirtų Europos Tarybos. Nepriklausomi ekspertai vertina ar teisės aktai ir praktika atitinka minimalius standartus nepriimtų Socialinės apsaugos kodekso nuostatų ir jei nustato, kad neatitinka, tokiu atveju pasiūlo Šaliai sprendimą, kaip tai pasiekti. Tuo tikimasi, kad jei Šalys pastebės, kad teisės aktai ir praktika beveik atitinka Socialinės apsaugos kodekso nuostatas, ir trūksta tik nedidelių pastangų, kad būtų galima priimti Socialinės apsaugos kodekso nuostatą oficialiai, tikėtina, kad Šalis įsipareigos oficialiai.

„Susipažinimas su užsienio šalių, ratifikavusių Kodeksą, ataskaitomis rodo, kad naudojami labai skirtingi statistinių duomenų šaltiniai tipinio išmokų gavėjo darbo užmokesčiui parinkti. Iki šiol nėra vieno tarptautinio statistikos rinkinio, kuriuo būtų galima remtis analizuojant Kodekso nustatytus standartus. Nėra vienintelio ir aiškiai apibrėžto periodinių išmokų apskaičiavimo metodo. Turimomis žiniomis Tarptautinės Darbo Organizacijos ir kitų tarptautinių ekspertų grupė, besiremdama ratifikavusių Kodeksą šalių ataskaitomis, pradėjo rengti Kodekso analizei reikalingus paaiškinimus dėl statistinių duomenų ir periodinių išmokų skaičiavimo.“⁴¹

---

⁴¹ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

3. Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimo ir taikymo problematika Lietuvoje

3.1. Europos socialinės chartijos ir Europos socialinės apsaugos kodekso tiesioginio taikymo galimybės

Europos socialinės apsaugos kodekso tiesioginio taikymo galimybė šiuo metu neegzistuoja, nes jo Lietuva dar neratifikavo. Neabejotinai ratifikuoto Socialinės apsaugos kodekso nuostatos turėtų didelę įtaką tiek nacionalinei įstatymų leidybai, tiek teisminei praktikai.

Pabrėžtina, kad tarptautinių teisės aktų įtaka nacionalinei teismų praktikai daugiausiai priklauso nuo to kaip jie taikomi nacionalinėje teisės sistemoje. Teisinėje literatūroje akcentuojamas skirtumas tarp monistinės ir dualistinės teisės sistemų. Pagal monistinę sistemą, tarptautinės sutartys po ratifikavimo nacionalinėje teisinėje sistemoje taikomos automatiškai. Pagal monistinę teisės sistemą, tarptautinės sutartys po ratifikavimo nacionalinėje teisinėje sistemoje taikomos automatiškai. Atsižvelgiant į dualistinę teisės sistemą, tarptautinės sutarties nuostatos netaikomos nacionalinėje teisinėje sistemoje, kol nėra išreiškiamos priimant papildomą nacionalinį teisės aktą. Svarbu akcentuoti, kad net jei nuostatos yra inkorporuojamos kaip nacionalinio įstatymo dalis, jos gali būti teismų tiesiogiai taikomos tik tuo atveju, jei teismai tokias nuostatas laiko tiesioginio taikymo nuostatomis.⁴²

Tarptautinės nuostatos yra tiesioginio taikymo, jei jos yra aiškios, tikslios ir besąlyginės. Dauguma Socialinės apsaugos kodekso nuostatų palieka valstybėms plačią diskreciją, kaip įgyvendinti jo nuostatas, kadangi jos nėra pakankamai tikslios, be to, yra sąlyginės atsižvelgiant į papildomų aktų diskreciją ir todėl nėra tiesiogiai taikomos. Pavyzdžiui, Socialinės apsaugos kodekso 10 straipsnio 2 punktą nurodo, kad pacientų išlaidų dalies apmokėjimas už sveikatos priežiūrą turi būti nustatytas taip, kad padėtų išvengti sunkumų. Visgi ši nuostata nenustato tikslaus pacientų dalyvavimo lygmens ir priklausys nuo to, kaip bus reglamentuota nacionaliniuose įstatymuose. Tačiau yra keletas išimčių, pavyzdžiui, Socialinės apsaugos kodekso 68 straipsnio f papunktis nurodo, kad išmokos gali būti sustabdomos tik dėl asmens tyčinio netinkamo elgesio, o ne dėl didelio nerūpestingumo. Ši nuostata aiški ir tiksli ir iš esmės nepalieka valstybei pasirinkimo, kaip ji turi būti įgyvendinama. Svarbu pabrėžti, kad nacionaliniai teismai sprendžia ar

---

⁴² NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 40.

tarptautinės sutarties nuostatos yra tiesiogiai taikomos ar ne, Europos Taryba negali priversti valstybės laikyti Socialinės apsaugos kodekso nuostatų tiesiogiai taikomų.

Kalbant apie Europos socialinės chartijos (pataisytos) taikymo problematiką bei naujas tendencijas, pastebima, kad pastaraisiais metais kai kuriose Europos valstybėse socialines teises, įtvirtintas šioje tarptautinėje sutartyje imama traktuoti ir kaip individualias, o ne tik kaip kolektyvines, pripažįstant galimybę jas tiesiogiai ginti teisme. Ši tendencija sietina su Europos socialinių teisių komiteto praktika. Europos socialinių teisių komitetas vertindamas valstybių sugebėjimą laikytis Europos socialinės chartijos (pataisytosios) yra įvardinęs ir konkrečias socialines teises, kurių tinkama apsauga turi būti susijusi su teise tiesiogiai jas ginti teisme, tai 1 straipsnio 2 punkte numatytas diskriminacijos įsidarbinant draudimas, 4 straipsnio 3 punkte numatyta teisė į vienodą atlyginimą, 13 straipsnio 1 punkte numatyta asmens, neturinčio pakankamai lėšų pragyvenimui, teisė į socialinę paramą, 19 straipsnyje 8 punkte numatyta darbuotojų migrantų neišsiuntimo garantija (Lietuva ratifikuodama Europos socialinę chartiją (pataisytąją) šios nuostatos neratifikavo), 20 straipsnyje numatyta lygių galimybių ir vienodo elgesio teisė. Tačiau kalbant apie Lietuvą reiktų paminėti, kad išsamiai analizuojant socialinių teisių įtvirtinimo Lietuvos Konstitucijoje reikšmę, pažymima Lietuvos Konstitucinio teismo jurisprudencijos tendencija traktuoti socialinių teisių konstitucinį įtvirtinimą kaip valstybės konstitucinius įsipareigojimus socialinėje srityje, tuo lyg patvirtinant požiūrį į socialines teises tik kaip į valstybės socialinę politiką, paneigiant individualių ir teisme ginamų teisių pripažinimą.⁴³ Vadinasi, šalia požiūrio į socialines teises kaip individualias ir teisme ginamas teises egzistuoja ir kitas Lietuvos konstitucinėje doktrinoje pripažįstamo požiūrio, kad socialinės teisės yra valstybės socialinė politika, kuri priklauso ir nuo valstybės ekonominių išteklių.

Svarbu akcentuoti Europos socialinių teisių komiteto priimamas išvadas dėl Susitariančiųjų šalių kas metus pateikiamų pranešimų, kalbant apie tai, kokią reikšmę Europos socialinės chartijos ratifikavimas turi kiekvienos valstybės teisėje įtvirtintų teisių apsaugai. Pabrėžtina, kad išvadose įtvirtinamas Komiteto sprendimas dėl valstybės teisės ir praktikos atitikimo Europos socialinės chartijos nuostatoms, be to, išvadose interpretuojamos konkrečios šios tarptautinės sutarties nuostatos. Neabejotinai, tokie išaiškinimai leidžia geriau suvokti konkrečios socialinės teisės turinį ir jos apimtį, t.y. Europos socialinei chartijai vykdyti tinkamai būtiną standartą.⁴⁴

⁴³ BALTUTYTĖ, E. *Europos socialinė chartija ir socialinės teisės Konstitucijoje*. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).

⁴⁴ BALTUTYTĖ, E. *Europos socialinė chartija ir socialinės teisės Konstitucijoje*. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).

Kadangi Europos socialinių teisių komiteto priimamos išvados yra naudingos, formuojant vieningą teisės taikymo praktiką kiekvienoje Susitariančioje šalyje, todėl tikslinga paanalizuoti Komiteto išvadas dėl anksčiau minėtų teisių tiesioginio taikymo ir gynimo galimybių.

Darbuotojo teisę savo laisvai pasirinktu darbu užsidirbti pragyvenimą numato Pataisytosios Chartijos 1 straipsnio 2 punktą. Remiantis Europos socialinių teisių komiteto interpretacijomis, ši nuostata reiškia, diskriminavimo panaikinimą darbe ir priverčiamojo darbo uždraudimą.⁴⁵

Komiteto išvadose matyti, kad bet kurio darbuotojo vertimas dirbti darbą prieš jo norą ir be jo laisvai išreikštos valios, prieštarauja Pataisytajai Chartijai. Be to, darbuotojas negali būti verčiamas atlikti darbą, kurį anksčiau jis laisva valia sutiko atlikti, bet vėliau jis nebenorėjo to dirbti. Taigi minėta nuostata ne tik uždraudžia reikalavimą asmeniui atlikti darbą, kurio jis nesutinka atlikti, bet taip pat įveda sankciją, kuri taikoma, kai nesilaikoma laisvai sudarytos darbo sutarties sąlygų.⁴⁶ Kaip pavyzdį galima pateikti Europos socialinių teisių komiteto išvadas. Taigi Komitetas XIII-1 ciklo išvadose⁴⁷ nustatė, kad Danijos Baudžiamojo kodekso nuostata, įtvirtinanti baudžiamąsias sankcijas už „tyčinį, apgalvotą dykinėjimą ar pragyvenimo lėšų trūkumą, dėl kurių yra atsakingas pats asmuo“ buvo traktuota kaip nustatanti priverčiamąjį darbą, Komitetui neturėjo reikšmės faktas, kad tokia nuostata niekada praktikoje nebuvo pritaikyta, taigi šiuo klausimu buvo priimta neigiama išvada, tačiau pažymint, kad įstatymai ar jų nuostatos, kurios nebėra naudojamos, turėtų būti panaikintos.

Kaip jau minėta Pataisytosios Chartijos 1 straipsnio 2 punktą užtikrina visų formų diskriminacijos panaikinimą darbe, tai akcentuota jau pirmose Komiteto išvadose. Vadinasi Susitariančioji Šalis, kuri leidžia diskriminaciją darbe negali efektyviai užtikrinti darbuotojo teisės laisvai pasirinktu darbu užsidirbti pragyvenimą. Net 1961 m. Europos socialinės chartijos Preambulėje yra nustatyta, kad „naudojimasis socialinėmis teisėmis turi būti garantuotas be jokios diskriminacijos dėl tokių požymių kaip rasė, odos spalva, lytis, religija, politiniai įsitikinimai, nacionalinė priklausomybė arba socialinė kilmė“, taigi galima sakyti, kad čia net kelios diskriminacijos formos yra įtvirtintos, kurios yra draudžiamos.

---

⁴⁵ Summary of the Case Law, European social charter: Short Guide. – Council of Europe Publishing, 2000, p. 15.

⁴⁶ European Social Charter Digest of the Case Law of the ECSR [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/F/Droits_de_l'Homme/Cse/Digest%20bilingue%20November.pdf>.

⁴⁷ HARRIS, D.; DARCY, J.. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 44.

Pabrėžtina tai, kad diskriminacijos draudimas turi būti įtvirtintas tiek privačiam tiek viešajam sektoriuje, taigi Šalis turi užtikrinti, kad bet kurios rūšies darbą reglamentuojančiuose įstatymuose nebūtų įtvirtintos diskriminacinės nuostatos. Kaip pavyzdį diskriminacijos viešajame sektoriuje galima laikyti Airijos valstybės tarnybos veiklą reglamentuojančius įstatymus, pagal kuriuos valstybės tarnautojos moterys sudariusios santuoką privalėjo atsistatydinti iš užimamų pareigų. Čia papildomai pasireiškė ir viena iš diskriminacijos formų t.y diskriminacija dėl lyties. Tačiau būtina akcentuoti tai, kad Komitetas numatė išimti, kada nebus laikoma diskriminacija dėl lyties, tie atvejai, kai įstatymo nuostatos įtvirtina moterų apsaugą nuo sunkaus fizinio darbo arba karinės tarnybos ginkluotose pajėgose.⁴⁸

Analizuojant Komiteto išvadas dėl Pataisytosios Chartijos nuostatų atitikimo Šalies teisės aktams ir praktikai galima pastebėti, kad buvo nagrinėtos ir kitos diskriminacijos formos, tokios kaip darbuotojų diskriminacija dėl savo esamos ar buvusios veiklos, narystės profesinės sąjungos veikloje ar religijos. Kaip pavyzdys galėtų būti Graikijai priimtos neigiamos išvados. Tokios išvados buvo priimtos remiantis informacija, kurią pateikė žmogaus teises ginančios NVO, buvo nurodyta, kad Vakarų Graikijoje diskriminuojami mokytojai, kurie išpažįsta musulmonų, o ne Graikijos ortodoksų tikėjimą. Be to, galima diskriminacijos forma pasireiškianti dėl politinių įsitikinimų. Nors Komitetas nepriėmė neigiamos išvados dėl to, kad Vokietijos įstatymai nustatė valstybės tarnautojams reikalavimą laikytis lojalumo pareigos Konstitucijai, ir tuo nepažeidė Europos socialinės chartijos nuostatų, tačiau išsakė kritiką, ar tikrai, siekiant apsaugoti valstybę ir jos konstitucinę santvarką, būtina reikalauti ištikimybės ir lojalumo iš pretendentų į tokius eilinius ir paprastus darbus kaip mašinistų, laiškanėšių ar sodininkų. Remiantis išdėstyta kritika vėliau buvo priimtas sprendimas, kad bet kokios taikomos priemonės, kurios nėra susiję su darbo ar kvalifikacijos esme taip pat bet kokio viešo veiksmo atlikimu, kuris sukeltų abejonę dėl lojalumo konstitucijai, bus laikomos diskriminacija ir pažeis Europos socialinės chartijos 1 straipsnio 2 punktą.⁴⁹

Pataisytosios Chartijos 4 straipsnio 3 punkte įtvirtina, kad Susitariančios šalys įsipareigoja pripažinti vyrų ir moterų teisę į vienodą atlyginimą už vienodos vertės darbą, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į teisingą atlyginimą už darbą. Pabrėžtina, kad ši teisė tiesiogiai išplaukia iš vieno iš pagrindinių Pataisytosios Chartijos principų, t.y. naudojimasis socialinėmis teisėmis turi būti garantuojamas be diskriminacijos lyties

---

⁴⁸ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 50.

⁴⁹ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 52.

pagrindu, o šis principas kyla iš Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ir yra įtvirtintas daugelio demokratiškos valstybių konstitucijose.

Europos socialinių teisių komitetas suformulavo keturis aiškius įpareigojimus susijusius su Pataisytosios Chartijos 4 straipsnio 3 punkto taikymu. Pirmiausiai, Pataisytosios Chartijos 4 straipsnio 3 punktas reikalauja, kad valstybė, kuri priėmė šią nuostatą, vidaus įstatymuose turi nustatyti, kad dirbantys vyrai ir moterys privalo gauti vienodą atlyginimą ne tik už vienodą darbą, bet ir dėl vienodos vertės darbą, pažymėtina, kad šis įpareigojimas apima visas ekonomines sritis ir visų rūšių darbus. Taigi Komitetas reikalauja, kad valstybė pateikianti pranešimą apie šios nuostatos įgyvendinimą, pateiktų įrodymus apie tai kokių adekvačių priemonių buvo imtasi, siekiant sulygininti atlyginimą vyrams ir moterims už vienodos vertės darbą, tai turėtų būti suprantama kaip objektyvių kriterijų įtvirtinimas, kurie leistų įvertinti vienodos vertės darbą. Taigi ir darbų lyginimas turėtų būti atliekamas ne tik darbuotojų įmonėje, bet lyginant su darbais kitose įmonėse, vertinant darbo kiekį, kuris turi būti atliktas, o ne asmenines ar psichofizinės darbuotojo savybės.⁵⁰ Be to, svarbu tai, kad Komitetas nereikalauja privalomo darbų lyginimo visose ekonomikos šakose svarbu, kad moterų teisė gauti vienodą atlyginimą su vyru būtų garantuota per teismų sistemą, pavyzdžiui, individualios bylos atveju būtų atliktas darbų palyginimas.

Antra, Komitetas nustatė įpareigojimą, kad nacionaliniai įstatymai turi nustatyti, jog visos darbo sutarčių nuostatos pažeidžiančios vienodo apmokėjimo principą, yra negaliojančios, o Teismai ir kitos kompetentingos institucijos privalo turėti galią panaikinti tokias nuostatas.⁵¹

Trečia, įstatymais turi būti ginami darbuotojai, reikalaujantys teisės į vienodą atlyginimą, nuo neteisėtų darbdavių veiksmų. Be to, atleidimas iš darbo šiuo pagrindu turi būti pripažįstamas neteisėtu.

Ketvirta, Komitetas nustato įpareigojimą, kad darbuotojai, kurie buvo atleisti ne dėl jų kaltės, pažeidžiant jų teises turi teisę gauti kompensaciją, kuri ne tik atlygintų žalą, bet ir sulaikytų darbdavį nuo tokių veiksmų ateityje. Toks atleidimas turi būti pripažįstamas neteisėtu ir darbuotojas gražintas į ankstesnes pareigas. Tačiau pasitaiko tokių atvejai, kai dėl tam tikrų priežasčių darbuotojo gražinti į ankstesnes pareigas neįmanoma, tokiu atveju gali būti skiriama kompensacija.⁵² Darbuotojo gražinimo į ankstesnes pareigas

---

⁵⁰ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 81.

⁵¹ European Social Charter Digest of the Case Law of the ECSR [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/F/Droits_de_l'Homme/Cse/Digest%20bilingue%20November.pdf>.

⁵² *Summary of the Case Law, European social charter: Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 111.

negalimumas gali būti dėl kelių priežasčių, pavyzdžiui, darbuotojui gali būti sudaromos blogos sąlygos, darbuotojas, gali nebenorėti grįžti į ankstesnes pareigas arba gali būti, kad į tas pareigas jau yra priimtas kitas darbuotojas ir pan.

13 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad Susitariančios Šalys turi užtikrinti, jog kiekvienas asmuo, kuris neturi pakankamai lėšų pragyvenimui ir kuris negali gauti tokių lėšų savo pastangomis ar iš kitų šaltinių, ypač iš socialinės apsaugos sistemos, gautų reikiamą paramą, o susirgęs gautų priežiūrą, būtiną pagal jo sveikatos būklę. Taigi, ši įtvirtinta nuostata nurodo, kad visi pakankamai lėšų pragyvenimui neturintys piliečiai bei užsieniečiai, turi asmeninę teisę (tai išplaukia iš žodžių kiekvienas asmuo) į reikiamą socialinę paramą ir medicinos pagalbą.⁵³

Socialinė parama apima išmokas pinigais ir natūra, kurios pirmiausia yra paremtos poreikiu, taigi tam tikriems paramos gavėjams skiriamos išmokos, universalios išmokos (pašalpos, pensijos ir pan.), o medicinos pagalbai skiriama nemokama ar subsidijuojama sveikatos apsauga arba išmokos, kurios suteikia galimybę asmeniui susimokėti už jam reikalingą priežiūrą⁵⁴. Ši teisė negali būti sąlygojama biudžeto galimybių, asmenys, kurie kreipiasi socialinės paramos ir gauna neigiamą atsakymą, turi turėti galimybę pateikti skundą nepriklausomai apeliacinei institucijai.

Europos socialinės chartijos priede nustatyta, kad visi Susitariančiųjų Šalių piliečiai, teisėtai gyvenantys arba dirbantys kitos Šalies teritorijoje, turi turėti teisę į socialinę paramą ir medicinos pagalbą tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir tos valstybės piliečiai. Tačiau viena iš sąlygų yra ta, kad darbuotojai migrantai kitos Šalies teritorijoje gyventų ir dirbtų teisėtai, t.y. turėtų galiojančius leidimus gyventi bei dirbti, ir negalima jų išsiųsti iš Šalies vien todėl, kad jie neturi pakankamai lėšų pragyventi.⁵⁵

Pagal Pataisytosios Chartijos 19 straipsnio 8 punktą Susitariančios šalys turi užtikrinti, kad darbuotojai migrantai teisėtai gyvenantys jų teritorijoje, nebūtų išsiunčiami, nebent jie kelia grėsmę nacionaliniam saugumui arba daro žalą visuomenės interesams ar dorovei. Ši nuostata turi būti įtvirtinta Šalies įstatymuose. Tačiau reikia pabrėžti, kad Lietuva šios nuostatos neįsipareigojo laikytis ratifikuodama Pataisytąją Chartiją.

Kaip pabrėžia Europos socialinių teisių komitetas, migrantas gavęs įsakymą dėl išsiuntimo turi turėti teisę jį apskųsti. O visuomenės sveikatai keliama grėsmė pati

---

⁵³ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 168.

⁵⁴ European Social Charter Digest of the Case Law of the ECSR [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/F/Droits_de_l'Homme/Cse/Digest%20bilingue%20November.pdf>.

⁵⁵ HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003, p. 169.

savaime nėra grėsmė visuomenės interesams ir negali būti išsiuntimo priežastimi, išskyrus kai asmuo atsisako gydymo. Pabrėžtina, kad kriminaliniu nusikaltimu apkaltinto asmens buvimas valstybėje taip pat nekelia grėsmės nacionaliniam saugumui ir nedaro žalos visuomenės interesams ar dorovei ir negali savaime pateisinti išsiuntimo.⁵⁶

Tokie Europos socialinių teisių komiteto išaiškinimai leidžia geriau suvokti konkrečios socialinės teisės turinį, jos apimtį bei tinkamai taikyti Pataisytosios Chartijos nuostatas kiekvienos Susitariančiosios šalies vidaus teisėje.

Kalbant konkrečiai apie Pataisytosios Chartijos nuostatų taikymą Lietuvoje, neabejotinai didelę reikšmę turi Lietuvos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁵⁷ kur buvo pabrėžta, kad „Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio pirmoje dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Pabrėžtina, kad minėta konstitucinė nuostata savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet yra reikalaujama, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatomis. Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kurios kyla iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai taip pat trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis. Vadinasi, darytina išvada, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas patvirtino tai, kad tik ratifikuotos tarptautinės sutartys turės Lietuvos Respublikoje įstatymo galią ir bus taikomos kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Tuo tarpu neratifikuotos tarptautinės sutartys neabejotinai bus laikomos Lietuvos teisinės sistemos sudėtine dalimi, tačiau jos turės neprieštarauti ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bet ir įstatymams. Vadinasi neratifikuotos tarptautinės sutartys turės žemesnę nei įstatymai galią.

Pabrėžtina, kad Darbo kodekse⁵⁸ tarptautinėms sutartims skiriamas atskiras 8 straipsnis „Tarptautinės sutartys“. Taigi, Darbo kodeksas reglamentuoja tarptautinių sutarčių reikšmę ir padėtį darbo teisės normų hierarchijoje: „kai Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurias nustato šis Kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos darbo įstatymai, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių taisyklės“. Iš Darbo kodekso 8 straipsnio 2 dalies matyti, kad

---

⁵⁶ *Summary of the Case Law, European social charter: Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 182.

⁵⁷ Valstybės žinios, 1995, Nr. 9 – 199.

⁵⁸ Valstybės žinios, 2002, Nr. 64 - 2569.

tarptautinės sutartys, kaip Lietuvos darbo teisės šaltinis, efektyviausiai gali pasireikšti, jeigu joms suteikiama tiesioginio taikymo galimybė: „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys darbo santykiams taikomos tiesiogiai, išskyrus atvejus, kai tarptautinės sutartys nustato, jog joms taikyti yra būtinas specialus Lietuvos Respublikos norminis teisės aktas“. Taigi neabejotinai minėto straipsnio 1 dalis įtvirtina monistinę požiūrį į Lietuvoje galiojančias tarptautines sutartis, kuris detalizuojamas 2 dalyje, numatant tarptautinių sutarčių tiesioginio taikymo Lietuvos Respublikoje principą. Taigi, tarptautinės sutartys suteikia teises ir pareigas asmenims, kuriems jos taikytinos be jokių papildomų inkorporavimo į nacionalinę teisę priemonių.

Tačiau svarbu pabrėžti, kad Darbo kodekso 8 straipsnio 2 dalis apriboja monistinę teoriją, kuri įtvirtinama straipsnio 1 dalyje. Vis dėl to ne visos tarptautinės sutartys praktikoje gali būti tiesiogiai įgyvendinamos nacionalinėje teisėje, tokiais atvejais pačių sutarčių nuostatų pobūdis savaime nukreipia į specialaus Lietuvos Respublikos teisės akto būtinumą.

Lietuva Pataisytąją chartiją yra ratifikavusi, o Europos socialinės apsaugos kodekso – ne, taigi Pataisytoji Chartija Lietuvoje turi įstatymo galia, o Socialinės apsaugos kodeksas nors ir laikomas teisinės sistemos dalimi, tačiau turi žemesnę galią nei įstatymai. Taigi, Pataisytoji chartija Lietuvoje taikoma tiesiogiai, o Kodeksas, kol dar nėra ratifikuotas – netaikomas tiesiogiai.

Labai svarbu apžvelgti teismų praktiką analizuojant Pataisytosios Chartijos taikymą Lietuvoje. Pažymėtina, kad Lietuvos teismų bei kitų kompetentingų institucijų patirtis taikant Pataisytąją Chartiją nėra labai gausi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nagrinėjęs tik penkias bylas, kuriose kasatoriai savo skundus grindė Pataisytosios chartijos nuostatomis. Kadangi Europos socialinės apsaugos kodeksas nėra ratifikuotas, todėl bylos šalys negali remtis jo nuostatomis, siekdamos apginti savo teisėtus interesus teisme, taigi nėra nei vienos bylos, kur būtų Kodekso nuostatomis grindžiami ieškovo ir atsakovo reikalavimai.

Pirmas atvejis, kuomet reikalavimai buvo grindžiami Pataisytosios chartijos nuostatomis, tai LAT Civilinių bylų skyriaus 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje ieškovė G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“, AB „Medgina“, UAB „Šeduvos komunalinis ūkis“.⁵⁹ Šioje byloje dėl pašalpos žuvus dėl nelaimingo atsitikimo darbe priteisimo, teisėjų kolegija pasisakydama „Dėl Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymo 79 straipsnio aiškinimo ir taikymo“ pabrėžė, kad Lietuvos

---

⁵⁹ Civilinė byla Nr. 3K-161/1998, kat.3.

Respublikos Konstitucijos⁶⁰ 48 straipsnio 1 dalis nustato, kiekvienas žmogus „turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas“, o žmogaus teisė į saugias darbo sąlygas įtvirtinta ir tarptautinės teisės šaltiniuose, prie kurių Lietuva yra prisijungusi. Taigi teismas nurodė, kad Lietuva pasirašė Europos socialinę chartiją, kurios 3 straipsnis, įtvirtinantis žmogaus teisę į saugias darbo sąlygas, reikalauja, kad valstybės nustatytų darbų saugos ir higienos taisykles bei užtikrintų šių taisyklių laikymosi kontrolę. Taigi, nors Lietuva Pataisytosios chartijos buvo dar neratifikavusi, bet jau teismo nutartyje buvo minima Chartijos nuostata.

Antras atvejis tai LAT Civilinių bylų skyriaus 1999 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje ieškovas Gintas Vaikasas v. Pasienio policijos departamento prie LR VRM Šiaulių pasienio policijos rinktinė.⁶¹ Ieškovas G. Vaikasas dirbo Buknaičių pasienio kontrolės punkto pasieniečiu. 1998 m. sausio mėn. rinktinės vado įsakymu buvo atleistas iš tarnybos už grubų kelių eismo taisyklių pažeidimą ir pareigūnų garbės kodekso reikalavimų pažeidimą, ieškovas nesutiko su atleidimu ir kreipėsi į teismą dėl pripažinimo atleidimo neteisėtu. Teismas nurodė, kad ieškovas buvo atleistas tinkamu pagrindu, tačiau jo atleidimą laikyti teisėtu negalima, kadangi darbdavys negalėjo atleisti iš darbo savo iniciatyva, negavęs profesinės sąjungos renkamojo organo išankstinio sutikimo. Atsakovas kreipėsi su skundu į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, kuriame pateikė tokį argumentą, kad Policijos įstatymas⁶² nenumato, kad atleidžiant policijos pareigūną iš tarnybos reikalingas profesinių sąjungų sutikimas. Be to, atsakovas savo argumentą grindė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 11 straipsnio 2 dalimi bei Europos socialinės chartijos 5 straipsniu, kad profesinių sąjungų teisės gali būti teisėtai apribotos asmenims, tarnaujantiems ginkluotose pajėgose, policijos ir valstybės valdymo institucijose, todėl Policijos įstatyme nėra numatytas profesinių sąjungų sutikimas, atleidžiant iš tarnybos policijos pareigūnus. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje toks draudimas nenumatytas, o į argumentą dėl Europos socialinės chartijos nepasisakė.

LAT Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje ieškovė Erika Jurkevičiūtė v. AB „Girelės paukštynas“,⁶³ Ieškovė buvo atleista pagrindu – pasibaigus sutarties terminui, ji su tokiu atleidimu nesutiko, ieškovės teigimu atleidimas neteisėtas, nes terminuotos darbo sutarties terminas apibrėžiamas ne tik kalendorine data ar kitomis aplinkybėmis, tačiau reikia atsižvelgti į naujų aplinkybių atsiradimą, t.y. vaiko

⁶⁰ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 104.

⁶¹ Civilinė byla Nr. 3K-3-620/1999, kat. 1.

⁶² Valstybės žinios, 1991, Nr. 2-22.

⁶³ Civilinė byla Nr. 3K-3-21/2001, kat. 2.4; 2.9.

gimimas. Ieškovė argumentavo tuo, kad nepagrįstai atleidus ją iš darbo, ji neteko didelės dalies motinystės pašalpos, o Europos socialinė chartija bei kitos tarptautinės sutartys garantuoja pakankamą socialinio draudimo pašalpą. Tačiau, teisėjų kolegija nutartyje konstatavo, kad Europos socialinė chartija nėra ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo, todėl nėra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir negalėjo būti taikoma šiai bylai išspręsti.

LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje ieškovas Raimundas Purvinskas v. Lazdijų rajono savivaldybės taryba,⁶⁴ ieškovo teigimu, Europos socialinė chartija nustato, kad visi darbuotojai turi teisę į išankstinį pranešimą apie atleidimą iš darbo laiką, kad darbo sutartis nebūtų nutraukta be svarbių priežasčių, o jei buvo nutraukta be svarbių priežasčių, tai turi teisę į atitinkamą kompensaciją. Tačiau teisėjų kolegija konstatavo, kad skundo argumentai dėl Europos socialinės chartijos taikymo atmestini, kadangi ši tarptautinė sutartis įsigaliojo 2001 m. rugpjūčio 1 d., o ieškovas buvo atleistas 2000 m. rugsėjo 4 d., todėl ginčo santykiams negali būti taikoma.

LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje ieškovas Rolandas Aukštuolis v. AB „Pagirių šiltnamiai“.⁶⁵ Ieškovas teigė, kad atsakovas nepagrįstai atsisakė suteikti jam atostogas vaiko priežiūrai, nes tokios atostogos gali būti suteiktos tiek vaiko motinai, tiek ir tėvui, ir darbuotojo teisė gauti visas atostogas gali būti apribota tik įmonės likvidavimo atveju. Ieškovas kasacinį skundą grindė tuo, kad buvo pažeistas Europos socialinės chartijos 27 straipsnis, numatantis darbinės garantijas darbuotojams, turintiems pareigų šeimai. Bei tuo, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą buvo konstatavęs būtinybę taikyti tarptautinės teisės aktus ir užtikrinti tarptautinės teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę principą.

Europos socialinės chartijos 27 straipsnis numato suteikti galimybę bet kuriam iš tėvų gauti atostogas vaiko priežiūrai, taigi ši norma yra tėvų lygiateisiškumo ir jų nediskriminavimo principų išraiška. Pabrėžtina, kad Europos socialinė chartija ginčo kilimo ir jo nagrinėjimo teisme metu galiojo. Taigi šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį, kurioje konstatavo: „kadangi bylos nagrinėjimo metu minėta norma galiojo, bylą nagrinėję teismai ją privalėjo taikyti. Todėl byloje priimti teismų sprendimas ir nutartis naikintini, kaip prieštaraujantys Europos socialinės chartijos 27 straipsnio 2 daliai“.⁶⁶

Neabejotinai ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis labai svarbi, kadangi Europos socialinės chartijos nuostata buvo pritaikyta tiesiogiai, taigi galima sakyti, kad

⁶⁴ Civilinė byla Nr. 3K-3-453/2003, kat. 2.6; 2.10.

⁶⁵ Civilinė byla Nr. 3K-3-747/2003, kat. 4.2; 14.3.

⁶⁶ Civilinė byla Nr. 3K-3-747/2003, kat. 4.2; 14.3.

tuo buvo išspręstas teisės teoretikų ir praktikų ginčas dėl šios tarptautinės sutarties taikymo Lietuvos teisinėje sistemoje.

Dar vienas atvejis kuomet Europos socialinės chartijos nuostata taip pat buvo pritaikyta tiesiogiai, tai 2004 m. liepos mėn. Seimo kontrolierės Elvyros Baltutytės išnagrinėtas skundas dėl kurio buvo surašyta pažyma Nr.4D-2004/02-518 „Dėl nepakankamos socialinės paramos pažeidžiama Europos socialinė chartija“.⁶⁷ Skunde pareiškėja nurodė, kad 1999 m. gruodžio 13 d. jai suėjo pensijinis amžius, tačiau ji negauna senatvės pensijos, kadangi neatitinka vienos iš Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme numatytų sąlygų, suteikiančių teisę gauti senatvės pensiją, t.y. neturi minimalaus 15 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo, nustatyto senatvės pensijai. Pareiškėja nurodė, kad reikalaujamo stažo neturinti, nes ilgai augino namuose du vaikus, kurie dažnai sirgo, o po to iki 2000 metų slaugė ir globojo savo neveiksnių tėvą, o pati draustis pensijų draudimu ji neturinti lėšų. Be to, pareiškėja nurodė, kad negauna ir jokių kitų socialinių išmokų, nes jos vyro pajamos, t.y. gaunama pensija, yra daugiau negu 270 Lt, o socialinė pašalpa skiriama, kai šeimos pajamos neviršija valstybės remiamų pajamų (135 Lt) kiekvienam šeimos nariui.

„Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 3 d. nutarime konstatavo, kad įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos normų ir principų, turi teisę nustatyti minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai kaip vieną iš sąlygų tokiai pensijai gauti. Nustatydamas, kokias sąlygas senatvės pensijai gauti asmuo, sukakęs senatvės pensijos amžių, turi atitikti, įstatymų leidėjas privalo atsižvelgti į visas reikšmingas aplinkybes, taip pat į asmens indėlį formuojant Konstitucijos 52 straipsnyje nustatytos senatvės pensijos mokėjimo prielaidas. Priešingu atveju senatvės pensijų teisinis reguliavimas būtų nepakankamas ir vienpusis. Svarbu ir tai, kad asmuo, sukakęs senatvės pensijos amžių, apskritai neliktų be socialinės paramos.“⁶⁸

Seimo kontrolierė atsižvelgdama ir į Europos socialinių teisių komiteto 2004 m. išvadas dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo Pataisytosios chartijos nuostatomis, kur buvo nustatyta, kad valstybės remiamų pajamų lygis (135 Lt) negarantuoja pagyvenusiems žmonėms teisės į tinkamą socialinę apsaugą, dėl šios priežasties buvo priimta neigiamos išvados Lietuvai dėl Pataisytosios chartijos 12 straipsnio 1 punkto ir dėl 13 straipsnio 1

---

⁶⁷ 2004 m. liepos 13-19 d. Seimo kontrolierė Elvyra Baltutytė. Pažyma Nr.4D-2004/02-518 „Dėl nepakankamos socialinės paramos pažeidžiama Europos socialinė chartija“ [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.litlex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=10644>>.

⁶⁸ 2004 m. liepos 13-19 d. Seimo kontrolierė Elvyra Baltutytė. Pažyma Nr.4D-2004/02-518 „Dėl nepakankamos socialinės paramos pažeidžiama Europos socialinė chartija“ [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.litlex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=10644>>.

punkto, pasiūlė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai apvarstyti galimybes parengti ir nustatyta tvarka pateikti atitinkamus pakeitimus teisės aktuose, kurie užtikrintų, kad senatvės pensijos amžiaus sulaukę asmenys neliktų be reikiamos socialinės apsaugos ir paramos. Taigi Seimo kontrolierė taikė ir aiškino Europos socialinės chartijos nuostata tiesiogiai.

Tačiau analizuojant 2003 m. gruodžio 29 d Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimą Nr. 44 „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Darbo kodekso normas, reglamentuojančias darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės (DK 129 straipsnis), apibendrinimo apžvalgą“⁶⁹ matyti kita nuomonė, čia Senatas akcentavo, kad: „Europos socialinė chartija (pataisyta) ir Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos numato valstybių pareigą priimti teisės aktus, reglamentuojančius tam tikrus darbo santykius pagal jos ir tokių konvencijų nustatytus standartus, principus ir taisykles. Taigi šios sutartys taikomos ne tiesiogiai, o tik tais atvejais, kai yra priimti reikiami nacionaliniai teisės aktai“. Taigi matyti nenuoseklumas tarp Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Apžvalgoje suformuluotų nuostatų ir realiai praktikoje taikomų Pataisytosios Chartijos nuostatų. Be to, pabrėžtina ir tai, kad pagal Pataisytosios Chartijos I straipsnį, kuris reglamentuoja, kad atitinkamos Pataisytosios Chartijos nuostatos yra įgyvendinamos įstatymais ar kitais norminiais aktais, sutartimis tarp darbdavių ar darbdavių organizacijų ir darbuotojų organizacijų bei derinant šiuos būdus, galima sakyti, kad pačios tarptautinės sutarties pobūdis savaime nukreipia į specialaus kiekvienoje Susitariančioje Šalyje, t.y. ir Lietuvos Respublikoje, teisės akto būtinumą. Taigi Pataisytoji Chartija nėra tiesiogiai taikoma.

3.2. Europos socialinės chartijos (pataisytosios) nuostatos, kurių Lietuva neatitinka

Lietuvai ratifikavus ir įsipareigojus laikytis 1996 m. Pataisytosios Chartijos nuostatų, ekonominių ir socialinių santykių vystymuisi nebeturės didelės įtakos politinės valdžios kaita, nepriklausomai nuo jos ekonominės ir socialinės orientacijos ir nusistatymo, taigi ankstesnės valdžios priimti įsipareigojimai bus ir toliau privalomi, ir nebus galima siaurinti tų teisių, kurios yra garantuojamos darbuotojams, visiems gyventojams ar atskiroms jų grupėms pagal priimtas nuostatas. Toks stabilumas yra naudingas bet kuriai valstybei, be to, labai svarbus faktas tas, kad valstybė turės stengtis

---

⁶⁹ 2003 m. gruodžio 29 d Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 44, Nr. A2-20.

siekti aukštesnių standartų visose socialinio gyvenimo srityse, taip siekdama įgyvendinti 1996 m. Pataisytosios Chartijos nuostatas.

Tam, kad Pataisytoje Chartijoje deklaruotos socialinės ir ekonominės teisės būtų iš tiesų įgyvendinamos, neabejotinai svarbūs tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai šių teisių apsaugos mechanizmai bei jų tinkamas funkcionavimas. Taigi Lietuva yra pateikusi penkis pranešimus dėl teisės aktų ir praktikos atitikimo Pataisytosios Chartijos nuostatomis. Europos socialinių teisių komitetas yra pateikęs keturias išvadas dėl pateiktų Lietuvos pranešimų.

Dėl ribotos darbo apimties bus analizuojami šie Pataisytosios Chartijos straipsniai 3 straipsnio 2 punktą, 12 straipsnio 1 punktą, 4 punktą, 13 straipsnio 1 punktą, 3 punktą, 14 straipsnio 1 punktą. Šie straipsniai reglamentuoja socialinę apsaugą, be to, juos svarbu išanalizuoti ir dėl to, kad Europos socialinių teisių komitetas yra priėmęs neigiamas išvadas dėl teisės aktų ir praktikos atitikimo minėtiems straipsniams.

Pataisytosios chartijos 3 straipsnyje įtvirtinta teisė į saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas. Europos socialinių teisių komitetas analizuodamas Lietuvos pranešimą nustatė, kad Pataisytosios Chartijos 3 straipsnio 2 punkte svarstyti saugumo ir sveikatos nuostatai. Dauguma teisės aktų šiuo pagrindu yra priimti 2003 metais, t.y. „Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas“⁷⁰, „Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos įstatymas“⁷¹, „Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas“⁷². Lietuva yra priėmusi pakankamai daug teisės aktų, reguliuojančių profesinių ligų ir saugumo sritį darbe.

Komitetas išvadose dėl Pataisytosios Chartijos 3 straipsnio 2 punkto įgyvendinimo atkreipė dėmesį į:

- Darbuotojų apsaugą nuo asbesto įtakos;
- Apsaugą nuo jonų radiacijos;
- Laikinai dirbančių darbuotojų apsaugą;

Tačiau pabrėžtina, kad „Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas“ netaikomas darbuotojams, besiverčiantiems privačia praktika ar turintiems laisvą profesiją (rašytojas, dailininkas ir kt.). Taigi, Lietuvoje šios kategorijos darbuotojai nėra teisiškai apsaugoti sveikatos ir saugumo srityse, todėl šiuo klausimu situacija yra nesuderinama su Pataisytosios Chartijos nuostatomis. Vadinasi, jei darbuotojai, besiverčiantys privačia praktika nėra apsaugoti teisės aktais sveikatos ir saugumo srityje, jų sveikatai ir gyvybei

⁷⁰ Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.

⁷¹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 102-4585.

⁷² Valstybės žinios, 1999, Nr. 110 – 3207.

gali kilti didelė grėsmė ir tai pakeičia jų padėtį darbo rinkoje palyginus su kitos kategorijos darbuotojais. Taigi, Komiteto išvada neigiama, kadangi situacija Lietuvoje yra nesuderinama su Pataisytosios chartijos 3 straipsnio 2 punktu, todėl kad darbuotojai, besiverčiantys privačia praktika nėra apsaugoti teisės aktų sveikatos ir saugumo srityse.⁷³

Pataisytosios chartijos 12 straipsnis įtvirtina teisę į socialinę apsaugą. Komitetas išnagrinėjęs Lietuvos pranešimą priėmė išvadą, kad situacija Lietuvoje neatitinka Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 1 punkto (kur nustatyta, kad Šalys siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinama teisė į socialinę apsaugą įsipareigoja sukurti arba toliau išlaikyti socialinės apsaugos sistemą), nes Vyriausybės informacija neleidžia nustatyti šalies socialinio draudimo senatvės pensijos ir nedarbingumo pašalpos adekvatumo, kurie ankstesnėse išvadose buvo laikomi akivaizdžiai neadekvatūs.⁷⁴

Pagal 12 straipsnio 1 punktą, socialinės apsaugos sistema turi saugoti didelį gyventojų skaičių šiose srityse: sveikatos priežiūra, liga, bedarystė, senatvė, susižalojimas darbe, šeima ir motinystė. Remiantis Lietuvos pranešimu matyti, kad 2004 metais 97,4% gyventojų yra apsaugomi draudžiant sveikatos draudimu, 88,7% iš visų dirbančiųjų apdraustų darbdavių yra draudžiami ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe draudimu, ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Senatvės pensijos gavėjų buvo apie 600 000, invalidumo pensijos gavėjų - 200 000, o našlių ir našlaičių pensijų gavėjų - 233 000. Komitetas pabrėžia, kad pagal Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 1 punktą reikalaujama, kad socialinės apsaugos išmokos būtų adekvačios, tai reiškia, kad jų dydis turi būti fiksuotas ir atitinkamai proporcingas ankstesnėms pajamoms ir neturėtų nukristi žemiau skurdo ribos.

Pranešime pateikiama, kad bazinė senatvės pensijos dalis yra tokia pat kaip šalies socialinio draudimo bazinė pensija ir yra tokia pat visiems žmonėms, kurie turi būtinąjį pensijos draudimo stažą (30 metų, 15 metų yra minimalus stažas). Ši dalis nuo 138 Lietuvos litų 2003 metais padidėjo iki 200 litų 2005 metais. Taigi, kai standartinės pensijos dydis yra nustatytas labai arti skurdo ribos, asmenų, turinčių trumpesnio laiko

---

⁷³ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2007(Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2007_en.pdf .

⁷⁴ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf .

draudimą, pensijos yra aiškiai už skurdo ribos ir todėl nėra adekvačios, kaip to reikalauja Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 1 punktas.⁷⁵

Dėl bedarbystės Komitetas prašė praeitoj išvadoj pateikti informaciją dėl išmokų lygio susijusio su nedarbu, taip pat buvo klausama koks yra skirtumas yra tarp neturinio teisės gauti išmoką ir tarp teisės gauti išmoką pasibaigimo, tačiau minėta informacija nebuvo pateikta. Taigi dėl minėtų priežasčių Komitetas priėmė neigiamą išvadą dėl Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 1 punkto.

Pagal *Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 4 punktą*, Šalys įsipareigoja imtis priemonių sudarant atitinkamus dvišalius ar daugiašalius susitarimus ar kitais būdais ir laikantis tokiuose susitarimuose nustatytų sąlygų, kad būtų užtikrintas: vienodas kitų Šalių piliečių ir jų pačių piliečių naudojimas į socialinę apsaugą, įskaitant pagal socialinės apsaugos įstatymus teikiamų lengvatų išlaikymą nepriklausomai nuo asmenų, kurie naudojami teise į socialinę apsaugą, kilnojimosi Šalių teritorijose, bei teisių į socialinę apsaugą suteikimas, išlaikymas ir atnaujinimas tokiomis priemonėmis kaip draudimo laikotarpio ar darbo stažo įgyto pagal kiekvienos Šalies įstatymus, susumavimas.

Europos sąjungos narių santykiai socialinės apsaugos srityje yra reguliuojami pagal Reglamentus (EEC) Nr. 1408/71 ir Nr. 574/72. Pagrindiniu periodu įsigaliojo Reglamentas (EEC) Nr. 859/2003. Šį Reglamentą Nr. 1408/71 galima taikyti trečiųjų šalių piliečiams ir jų šeimos nariams, su sąlyga, kad jie yra legalūs šalies narės gyventojai ir nėra įkalinti (nėra apribotas išvykimas iš šalies) bet kurioje šalyje narėje (1 straipsnis). Tai reiškia, kad Europos sąjungos šalys narės turi garantuoti, kad Pataisytosios Chartijos Susitariančiųjų Šalių gyventojams turi būti garantuojamos tokios pat teisės į socialinę apsaugą, jei jie yra legalūs gyventojai.⁷⁶

Pabrėžtina, kad socialinės apsaugos išmokos yra paremtos socialinio draudimo stažu ir asmens gyvenamąja vieta. Vienoda nustatyta tvarka dėl sveikatos priežiūros, ligos ir motinystės išmokos, nedarbo išmokos, ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe išmokos yra garantuojama ne piliečiams, kurie yra laikini ir nuolatiniai Lietuvos gyventojai. Pagal "Užsieniečių teisinės padėties įstatymo"⁷⁷ 22 skyrių, nuolatinio gyvenimo leidimas yra

---

⁷⁵ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) // [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf>.

⁷⁶ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf>.

⁷⁷ Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3236.

suteikiamas užsieniečiui, jei šis turi laikiną gyvenimo leidimą mažiausiai penkis metus. Gyvenimo trukmės reikalavimas neatitinka Pataisytos Chartijos nuostatų, kurios reglamentuoja socialinės apsaugos išmokas, kadangi nors ir leidžiama Šalims nustatyti privalomą gyvenimo šalyje trukmę, prieš suteikiant teisę į socialinės apsaugos išmokas ne Lietuvos piliečiams, tačiau Komitetas savo išvadose pabrėžė, kad penkerių metų laikotarpis yra per ilgas.

Pranešime nepateikiama informacija apie draudimo kaupimą ar kitų šalių piliečių darbo periodus, kurių nepadengia bendrijos įstatymai ar kiti susitarimai. Jei ši informacija nebus pateikta kitoje ataskaitoje, komitetas negalės įvertinti situacijos Lietuvoje, kaip atitinkančios Pataisytos Chartijos nuostatus. Komitetas daro išvadas, kad situacija Lietuvoje neatitinka Pataisytos chartijos 12 straipsnio 4 punkto šiose srityse:

- teisė į tam tikras išmokas, kurios remiasi įmokų pagrindu (šalies socialinio draudimo pensijos) yra gyvenamosios vietos reikalavimo objektas;
- įstatymai neteikia nelaimingų atsitikimų darbe ir ligų, kilusių dėl netinkamų darbo sąlygų išmokų, kai asmenys persikelia į šalį, kurioje negalioja bendrijos nuostatai ar kuri nėra apribota susitarimais su Lietuva.⁷⁸

Taigi dėl minėtų priežasčių Komitetas priėmė neigiamą išvadą Lietuvos atžvilgiu dėl Pataisytos Chartijos 12 straipsnio 4 punkto.

Pataisytos chartijos 13 straipsnis reglamentuoja teisę į socialinę paramą ir medicinos pagalbą, 1 punktą užtikrina, kad kiekvienas asmuo, kuris neturi pakankamai lėšų pragyvenimui ir kuris negali gauti tokių lėšų savo pastangomis ar iš kitų šaltinių, ypač iš socialinės apsaugos sistemos, gautų reikiamą paramą, o susirgęs – priežiūrą, būtiną pagal jo sveikatos būklę. Komitetas išnagrinėjęs pateiktą Lietuvos pranešimą priėmė neigiamą išvadą dėl Pataisytos Chartijos 13 straipsnio 1 punkto dėl šių priežasčių:

- socialinės paramos lygis asmeniui, kuris gyvena vienas ir yra dar ne pensijinio amžiaus, akivaizdžiai neatitinka reikalavimų;
- socialinės paramos pašalpa, mokama kitų Pataisytos Chartijos šalių piliečiams, yra apribota perdėtos sąlygos dėl gyvenamosios vietos. Kadangi norint tapti pašalpos gavėju užsienietis privalo gyventi Lietuvoje be pertraukos penkerius metus.

---

⁷⁸ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf.

Lietuvoje garantuotų minimalių pajamų suma 90% atitinka skirtumą tarp šeimos faktinių pajamų ir šalies teikiamos paramos sumos, kuri 2004 metais buvo 135 Lt (39 €) asmeniui per mėnesį.

Norėdamas įvertinti situaciją Komitetas išvadose atsižvelgė į:

- pagrindinę išmoką: mėnesinė garantuotų pajamų suma buvo 121,50 (35 €) asmeniui, kuris gyvena vienas, 243 Lt (70 €) bevaikėi porai, 364,50 Lt (106 €) porai su vienu vaiku, 486 Lt (141 €) porai su dviem vaikais, 680 Lt (180 €) porai su trim ar daugiau vaikų, 243 Lt (70 €) vienišam tėvui / motinai su vienu vaiku ir 364,50 Lt (106 €) vienišam tėvui / motinai su dviem vaikais.

- papildomos išmokos: Komitetas anksčiau atkreipė dėmesį į pinigus, skirtus sumokėti už šildymą ir vandenį. Pagal šią sistemą, asmenys moka daugiausia 25% šeimos pajamų, daugiau kaip 90% šalies paramos išmokų kiekvienam šeimos nariui (135 Lt ar 39 €), kad apšildytų standartinio dydžio namą, daugiausia 2% šeimos pajamų už šaltą vandenį vasarą ir žiemą, ir 5% už karštą vandenį;

- medicininę pagalbą: Komitetas anksčiau atkreipė dėmesį, kad medicininė priežiūra yra nemokama;

- skurdo ribą: nustatyta 50 % pajamų medianos apskaičiuotų „Eurostat“, skurdo rizikos pagrindu: 2003 metais paskaičiuota 87,50 € per mėnesį.⁷⁹

Taigi tai įrodo, kad socialinės paramos lygis asmeniui, kuris gyvena vienas ir yra dar ne pensijinio amžiaus, akivaizdžiai neatitinka reikalavimų. Todėl Komitetas dėl minėtų priežasčių priėmė neigiamą išvadą dėl Pataisytosios Chartijos 13 straipsnio 1 punkto.

Pataisytosios Chartijos 13 straipsnio 3 punktas nustato, kad kiekviena Susitariančioji Šalis turi imtis priemonių, kad kiekvienas žmogus galėtų gauti iš atitinkamų valstybinių ir privačių tarnybų konsultaciją ir asmeninę pagalbą, kokios gali prireikti, kad būtų galima išvengti jo paties ar šeimos nepriteklaus, pašalinti jį ar palengvinti.

Komitetui nepavyko patikrinti, ar visos paslaugos, paminėtos 13 straipsnio 3 punkte, suteikiamos nemokamai skurdžiai gyvenantiems žmonėms. Praktikoje, buvo pastebėta, kad konsultacija yra nemokama, pagalba namuose gali būti mokama tarifu, priklausančiu nuo pajamų, šeimos narių skaičiaus, sveikatos būklės, paslaugų tipo ir trukmės ir t. t. Todėl komitetas prašo kitoje ataskaitoje nurodyti, ar paslaugų teikimas

---

⁷⁹ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf>.

specifiniais tikslais, teikiant pagalbą ir konsultuojant, pakankamas išteklių kiekis yra nemokamas.⁸⁰

Komitetas priėmė išvadą, kad situacija Lietuvoje neatitinka Pataisytosios 13 straipsnio 3 punkto kadangi socialinių paslaugų prieiga kitų Pataisytosios Chartijos šalių piliečiams priklauso nuo nuolatinio gyvenimo Lietuvos teritorijoje ilgą laiką (nemažiau kaip 5 metus), kuris yra per ilgas norint gauti socialines paslaugas.

Pataisytosios Chartijos 14 straipsnis reglamentuoja teisę naudotis socialinės rūpybos tarnybų paslaugomis, 1 punktas šio straipsnio nustato, kad Šalys įsipareigoja remti arba steigti tarnybas, kurios tam tikrais socialinės veiklos būdais prisidėtų tiek prie pavienių asmenų, tiek prie visuomenės grupių vystymosi bei gerovės kėlimo ir padėtų jiems prisitaikyti prie socialinės aplinkos.

Taigi teisė gauti paramą iš socialines paslaugas teikiančių tarnybų nustatyta 14 straipsnyje reikalauja valstybių narių sukurti socialinių tarnybų tinklą, kurios padėtų žmonėms pasiekti arba išlaikyti gyvenimo kokybę ir išspręsti bet kokias problemas, susijusias su socialinės padėties pasikeitimais. Socialinės tarnybos iš dalies apima konsultavimą, patarimą, reabilitaciją ir kitas paramos formas, pradedant nuo socialinių darbuotojų, pagalbos namuose paslaugas (pagalba, asistavimas namuose, asmeninė higiena, socialinė parama, maisto pristatymas), priežiūra namuose ir skubioji socialinė pagalba (prieglauđa).

„Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas“⁸¹ reguliuoja socialinių paslaugų teikimo organizavimą. Pagrindinės socialinės paslaugos susideda iš informavimo ir konsultavimo, pagalbos namuose (paslaugos sudarančios normaliais gyvenimo sąlygas namuose tokias kaip namų tvarkymas, asmeninė higiena, maisto gamyba ir pan.) priežiūra namuose ir pagalbos fondai (fondai paskirti apmokėti socialines paslaugas). Specializuotos socialinės paslaugos yra: stacionari priežiūra ir slaugos institucijos; reabilitacinės institucijos; dienos pagalbos institucijos, laikinos pagalbos namuose institucijos ir kitos socialinės apsaugos institucijos.

Bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos nustatomos tokioms kategorijoms: vaikams, neįgaliems asmenims, suaugusiems esantiems krizinėse situacijose, rizikos grupių asmenims, šeimoms esančioms sunkioje situacijoje, pagyvenusiems,

---

⁸⁰ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf> .

⁸¹ Valstybės žinios, 1996, Nr. 104-2367.

užsieniečiams, ieškantiems prieglobsčio, pabėgėliams ir kitiems individams, kuriems reikalinga pagalba, atsižvelgiant į socialinio darbuotojo vertinimus.⁸²

Nemokama informaciją ir konsultacijas asmenims teikia socialiniai darbuotojai socialinių paslaugų įstaigose. Galimybė naudotis socialinėmis paslaugomis numatyta, jeigu yra tokios sąlygos: skurdas, benamystė, nedarbingumas, neįgalumas, laikinas nedarbingumas, priklausomybė nuo narkotikų ir alkoholio.

Nuolatinis Lietuvos gyventojas turi teisę gauti socialines paslaugas. Skubiais atvejais nenuolatinis gyventojas turi teisę gauti socialines paslaugas iš savivaldybės. Taigi Komitetas nurodo, kad ankstesnėse 12 str. 4 p., 13 str. 3 p. nuostatose (2004 išvados psl. 369 ir 376) rasta, kad sutinkamai su įstatymo dėl užsieniečių teisinio statuso 22 skyriumi (1998 m.), siekiant gauti teisę pasinaudoti socialinėmis paslaugomis, kurios paremtos nuolatiniu gyvenimu Lietuvoje, užsieniečiai turi būti pragyvenę Lietuvoje be pertraukų paskutinius penkerius metus. Laikoma, kad penkerių metų pragyvenimo terminas yra per ilgas ir prieštarauja Pataisytai Chartijai.⁸³

Taigi situacija Lietuvoje neatitinka Pataisytosios chartijos 14 straipsnio 1 punkto tuo pagrindu, kad užsieniečiui reikia pernelyg ilga gyventi Lietuvoje, siekiant gauti teisę į socialines paslaugas.

Apibendrinant galima pasakyti, kad išanalizavus Pataisytosios Chartijos nuostatas pagrindinė priežastis dėl kurios Lietuvos situacija neatitinka minėtų Pataisytosios Chartijos nuostatų yra ta, kad socialinė apsauga yra siejama su nuolatiniu gyvenimu Lietuvoje, o nustatytas penkerių metų laikotarpis užsieniečiams yra per ilgas ir akivaizdžiai prieštaraujantis Pataisytosios Chartijos nuostatoms.

3.3. Europos socialinio kodekso nuostatų trumpa analizė lyginant su Lietuvos teisės aktais

Europos socialinės apsaugos kodekso tikslas yra užtikrinti minimalią apsaugą įvairiais socialinės rizikos atvejais ir išlaikyti bei skatinti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą. Pabrėžtina, kad šių standartų turi laikytis visos Socialinės apsaugos

---

⁸² Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2005 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2005_en.pdf>.

⁸³ Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2005 (Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2005_en.pdf>.

kodeksą ratifikavusios Šalys. Be to, Socialinės apsaugos kodekso ratifikavimas Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 2 punkte (Lietuva šio punkto nėra ratifikavusi) įvardijamas kaip šalies tinkamos socialinės apsaugos rodiklis.

Lietuva siekdama ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą pateikė 2001 m. Europos Tarybai „nulinį pranešimą“ dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo Socialinės apsaugos kodekso reikalavimams. Europos Taryba bendradarbiaudama su TDO ekspertais pateikė išvada, kad Lietuvos socialinė apsauga didele apimtimi atitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimus, ir nemato kliūčių Lietuvai pasirašyti ir ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą. Taigi po tokių palankių išvadų 2005 m buvo paregta pakartotinė analizė dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo Socialinės apsaugos kodekso reikalavimams pagal visas Kodekso dalis, už laikotarpį nuo 2005 sausio 1 d. iki 2005 gegužės 1 d.

Lietuva pateikdama pakartotinę analizę dėl Europos socialinės apsaugos kodekso, teisės aktų atitikimą įvertino prasčiau nei nepriklausomi ekspertai. Taigi Lietuvos pakartotinėje analizėje nurodyta, kad nacionaliniai teisės aktai neatitinka šių Socialinės apsaugos kodekso dalių IV (Bedarbio išmoka), VII (Šeimos išmoka), IX (Invalidumo išmoka), X (Našlių ir našlaičių išmoka).

Tarptautinis nepriklausomas ekspertas išanalizavęs Lietuvos pakartotinę analizę priėmė neigiamas išvadas dėl šių Socialinės apsaugos kodekso dalių VI (Nelaimingo atsitikimo darbe išmoka), VII (Šeimos išmoka), X (Našlių ir našlaičių išmoka). Taigi tikslinga trumpai apžvelgti Socialinės apsaugos kodekso nuostatas reglamentuojančias nelaimingo atsitikimo darbe išmoką, šeimos išmoką ir našlių ir našlaičių išmoką.

Nelaimingo atsitikimo darbe išmoka reglamentuojama Socialinės apsaugos kodekso VI dalyje, pagrindiniai teisės aktais Lietuvoje, reglamentuojantys šią išmoką, yra „Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas“⁸⁴ ir Vyriausybės nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“.⁸⁵

Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais - jų šeimos nariams.⁸⁶ Pabrėžtina, kad Socialinės apsaugos kodeksas nenumato nelaimingo atsitikimo darbe apbrėžimo, ši diskrecija paliekama Susitariančiosioms Šalims. Šalis gali savo įstatymuose apsibrėžti, ką laiko nelaimingu

⁸⁴ Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207.

⁸⁵ Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

⁸⁶ Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207.

atsitikimu darbe, pavyzdžiui, gali numatyti, ar įvykis pakeliui į darbą ar iš jo bus laikomas nelaimingu atsitikimu bei ar tokiu atveju bus mokama išmoka.

Pagal Socialinės apsaugos kodeksą nelaimingų atsitikimų darbe minimalūs standartai apima keturias išmokų rūšis, kurios yra susijusios su sveikatos sutrikimu; kai dėl sveikatos sutrikimo atsiranda nedarbingumas, kurio pasekmė yra darbo pajamų praradimas, kaip nustatyta nacionaliniuose įstatymuose; visišku profesinio darbingumo ar jo dalies, viršijančios nustatytą dydį, netekimas, kuris gali būti ilgalaikis; išlaikymo netekimu, kurį patiria našlė ar mirusiojo vaikas.

Pagal Lietuvos teisės aktus, nelaimingo atsitikimo darbe atveju apdraustajam, dėl draudiminio įvykio netekusiam dalies ar viso darbingumo, išmokama:

- ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos išmoka;
- netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, jeigu apdraustasis neteko iki 30 procentų darbingumo;
- netekto darbingumo periodinė kompensacija, jeigu apdraustasis neteko 30 ir daugiau procentų darbingumo.⁸⁷

Jei apdraustasis miršta dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams mokama vienkartinė laidojimo pašalpa ir periodinė draudimo išmoka. Vyriausybės nutarime „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ nustatyta, kad vienkartinė laidojimo pašalpa lygiomis dalimis išmokama kiekvienam mirusiojo šeimos nariui: jo sutuoktiniui, nepilnamečiams vaikams (įvaikiams), iki jiems sukaks 18 metų, taip pat vaikams (įvaikiams), besimokantiems mokymo įstaigų dieniniuose skyriuose, iki jiems sukaks 24 metai, bei vaikams vyresniems nei 18 metų, tačiau jeigu jie iki 18 metų pripažinti neįgaliais, taip pat vaikams, gimusiems po jo mirties praėjus ne daugiau kaip 300 dienų, tėvui (motinai) bei nedarbingiems asmenims, kurie buvo žuvusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti jo išlaikymą.

Periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus mokama šiems jo šeimos nariams: vaikams iki jiems sukaks 18 metų, o jeigu jie mokosi nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių, vidurinių mokyklų dieniniuose skyriuose, tai iki jiems sukaks 24 metai, taip pat mirusiojo sutuoktiniui ar tėvui (motinai), tėviui (motei) nepaisant jų amžiaus ir darbingumo, jeigu jis nedirba ir prižiūri mirusiojo vaikus (įvaikius), vaikaičius, brolius ar seseris, iki šiems sukaks 8 metai, mirusiojo sutuoktiniui sukakusiam senatvės pensijos amžiaus mokama iki gyvos galvos, taip pat periodinė

---

⁸⁷ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

išmoka mokama mirusiojo sutuoktiniui ar jo vaikams vyresniems nei 18 metų jų neįgalumo ar laikino nedarbingumo laikotarpiu.

Pabrėžtina, kad Socialinės apsaugos kodeksas reglamentuoja „vaiko“ sąvoką, nurodydamas, kad tai asmuo, kuris nėra sulaukęs mokyklos baigimo amžiaus ar yra jaunesnis nei 15 metų.

Socialinės apsaugos kodeksas nustato, kad dėl nelaimingo atsitikimo darbe išmokai gauti gali kreiptis tik dirbantieji, tačiau ne kiti ekonomiškai aktyvūs asmenys tokie kaip asmenys dirbantys pagal verslo liudijimą. Be to, Susitariančiosios Šalys turi garantuoti, kad draudžiamųjų darbuotojų dalis iš visų dirbančiųjų turi būti ne mažesnė kaip 50 procentų ir garantuoti išmokas šeimos maitintojo netekimo atveju.⁸⁸

Socialinės apsaugos kodeksas numato, kad teisė, dėl nelaimingų atsitikimų darbe išmokos, negali priklausyti nuo darbo stažo arba gyvenamosios vietos. Susitariančiosios šalys turi mokėti išmokas tik dėl tų nelaimingų atsitikimų darbe, kurie yra priežastis profesinės ligos šalies viduje ir nėra įpareigojimų mokėti asmenims, kurie atvyksta į šalį jau nukentėję dėl nelaimingo atsitikimo ar sirgdami profesine liga.

Vyriausybės nutarime „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ nustatyta, kad netekusiam iki 20 procentų darbingumo išmokama vienkartinė kompensacija, kurios dydis yra 10 procentų nukentėjusiojo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo apskaičiuoti vienkartinei išmokai. Kai asmuo praranda nuo 20 iki 30 procentų darbingumo, išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, kurios dydis yra 20 procentų nukentėjusiojo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio. Jei asmuo netenka 30 procentų ir daugiau darbingumo, tai tokiu atveju yra mokama periodinė išmoka.

Pabrėžtina, kad Socialinės apsaugos kodeksas nustato, kad visos išmokos turi būti mokamos per visą nenumatyto atvejo laikotarpį, tai taikoma ir laikino nedarbingumo atveju, kurio metu turi būti mokama išmoka kol gavėjas grįš į darbą arba jam bus nustatytas ilgalaikis nedarbingumas.⁸⁹ Be to, Socialinės apsaugos kodekso 36 straipsnio 3 dalis numato, kad periodinė išmoka gali būti pakeista vienkartine, kai darbingumo netekimo laipsnis yra nežymus arba kai kompetentinga institucija yra įsitikinusi, kad vienkartinė išmoka bus panaudota pagal paskirtį. Taip pat yra numatyta, kad laikino nedarbingumo išmoka gali būti nemokama už tris pirmąsias netekto darbo užmokesčio dėl ligos dienas. Tačiau Lietuvoje minėtas laukimo laikotarpis nenumatytas.

---

⁸⁸ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 87.

⁸⁹ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 90.

Socialinės apsaugos kodeksas numato, kad nedarbingumo atveju išmokos dydis neturi būti mažesnis negu 50 proc. darbo užmokesčio, visiško darbingumo praradimo, kuris tikėtina, kad bus nuolatinis, - 50 proc. darbo užmokesčio bei maitintojo mirties atveju – 40 proc. darbo užmokesčio. Lietuvoje remiantis pakartotine analize⁹⁰ nedarbingumo atveju išmokos dydis viršija Socialinės apsaugos kodekso nustatytą minimalią ribą ir sudaro 103,66 proc. darbo užmokesčio; visiško darbingumo praradimo, kuris tikėtina, kad bus nuolatinis, viršija Socialinės apsaugos kodekso nustatytą minimalią ribą ir sudaro 72,21 proc. darbo užmokesčio; maitintojo mirties atveju išmokos dydis siekia Socialinės apsaugos kodekso nustatytą minimalią ribą ir sudaro 56,57 proc. (našliai su dviem vaikais, priskaičiavus šeimos išmoką), be to, šiuo atveju papildomai mokama vienkartinė (ne periodinė) laidojimo pašalpa, lygi 100 vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų, galiojusių tą mėnesį, kurį įvyko mirtinas nelaimingas atsitikimas darbe. Pabrėžtina, kad kartu su išmoka, paskirta maitintojo mirties atveju, gali būti mokama ir našlių (našlaičių) pensija pagal Kodekso X dalį (našlių ir našlaičių išmoka).

Tačiau Europos Tarybos ekspertų komitetas priėmė griežtą aiškinimą dėl taisyklių mokėjimo trukmei nustatyti, primygtinai reikalaujamas, kad išmokos būtų mokamos visą nenumatyto atvejo laikotarpį.⁹¹ Taigi tai yra pagrindinė priežastis kodėl tarptautinis nepriklausomas ekspertas išvadose nurodė, kad Lietuvos teisės aktai neatitinka Socialinės apsaugos kodekso nuostatų.

Šeimos išmoka reglamentuojama Socialinės apsaugos kodekso VII dalyje, pagrindinis teisės aktas Lietuvoje reglamentuojantys šią išmoką yra „Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas“.⁹² Šio įstatymo paskirtis – nustatyti išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą.

„Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme“ yra nustatytos šios išmokos: vienkartinė išmoka vaikui; išmoka vaikui; išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui; globos (rūpybos) išmoka; vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti; ir vienkartinė išmoka nėščiai moteriai. Be to, išmoka vaikui neskiriama, jeigu vaikas yra globojamas arba išlaikomas valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje.

Socialinės apsaugos kodeksas nustato, kad saugotini asmenys yra: nustatytų grupių darbuotojai, sudarantys ne mažiau kaip 50 procentų visų darbuotojų; arba nustatytų

---

⁹⁰ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą // [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

⁹¹ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 91.

⁹² Valstybės žinios, 1994, Nr. 89 - 1706.

grupių ekonomiškai aktyvūs gyventojai, sudarantys ne mažiau kaip 20 procentų visų gyventojų.

Remiantis pakartotine analize⁹³ išmoką vaikui gauna 194 tūkst. šeimų (20,2 proc. visų šeimų Lietuvoje), t.y. apsaugotų šeimų dalis nuo visų šeimų Lietuvoje yra didesnė už Socialinės apsaugos kodekso nustatytą 20 proc. dydžio reikalavimą. Iš viso Lietuvoje gyvena 963 tūkst. šeimų, taigi vietoj saugotinų ekonomiškai aktyvių asmenų skaičiaus imamas šeimų, auginančių vaikus, skaičius, o vietoj viso gyventojų skaičiaus – visas šeimų skaičius, nes saugotinais asmenimis laikytinos šeimos, auginančios vaikus, t.y. išmoką vaikui gauna ne tik ekonomiškai aktyvūs gyventojai (užimti gyventojai ir bedarbiai), bet ir neaktyviems gyventojams priskiriami studentai, neįgalieji, nedirbantys pensininkai ir kiti auginantys vaikus asmenys. Be to, šeimos, kurioje yra abu tėvai, išmoka vaikui skiriama vienam iš vaikų auginančių tėvų, ir tokiu atveju į saugotinų asmenų skaičių nepatektų kitas iš tėvų, kurio auginamam vaikui mokama išmoka vaikui.

Socialinės apsaugos kodekse numatyta, kad išmoka yra garantuojama tam asmeniui, kuris per nustatytą laiką įgijo tam tikrą stažą, kuris gali būti vienas įmokų mokėjimo ar darbo arba šeši gyvenimo valstybėje mėnesiai. Lietuvoje teisė į išmoką vaikui suteikiama, jei bent vienas iš vaiko tėvų nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje, be to, minėta išmoka vaikui mokama nepriklausomai nuo socialinio draudimo stažo.

„Nustatant teisę į išmoką vaikui Europos Sąjungos ir Europos Ekonominės erdvės valstybių piliečiams ar asmenims be pilietybės, gyvenantiems ir dirbantiems Lietuvos Respublikoje, arba trečiųjų šalių piliečiams ir asmenims be pilietybės, legaliai esantiems ES (išskyrus Daniją bei EEE valstybes), kurie atitinka migracijos kriterijus (dirba ir gyvena skirtingose valstybėse), bei jų šeimų nariams taikomos Reglamento Nr. 1408/71/EEB nuostatos. Su Ukraina ir Baltarusija sudarytos dvišalės sutartys dėl socialinės apsaugos, kuriose yra reglamentuotas išmokų vaikams skyrimas.“⁹⁴

Pabrėžtina, kad Socialinės apsaugos kodeksas nenustato laukimo periodo, taigi Lietuvoje išmokos vaikams skiriamos ir mokamos nuo teisės gauti išmoką atsiradimo dienos. Be to, svarbu paminėti, kad išmokos yra periodinės ir mokamos kas mėnesį.

Socialinės apsaugos kodekse nustatyta, kad išmoka vaikui turi būti skiriama visą nustatytą laikotarpį, t.y. iki vaikas nėra sulaukęs mokyklos baigimo amžiaus arba yra jaunesnis nei 15 metų, kiekviena Susitariančioji Šalis turi teisę pasirinkti.

⁹³ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

⁹⁴ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

Lietuvoje periodinė išmoka vaikui mokama pagal „Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo“ 6 straipsnį šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui skiriant 0,75 MGL dydžio išmoka per mėnesį nuo jo gimimo dienos, iki sukaks 3 metai. O šeimoje, auginančioje tris ar daugiau vaikų, kiekvienam vaikui skiriama 1,1 MGL dydžio išmoka per mėnesį nuo jo gimimo dienos, iki sukaks 3 metai. Taigi siekiant atitikti Socialinės apsaugos kodekso reikalavimus buvo priimta įstatymo pataisa, pagal kurią turi būti mokama išmoka šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, kuris mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, skiriama 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį. O šeimoje, auginančioje tris ar daugiau vaikų, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, jei jis mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje (įskaitant ir akademinį atostogų laikotarpį), bet ne ilgiau kaip iki jam sukanka 24 metai, skiriama 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį. Pabrėžtina, kad minėta įstatymo pataisa įsigaliojo nuo 2008 sausio 1 d.

Vienkartinės išmokos mokamos gimus vaikui 8 MGL dydžio išmoka, o asmenims, kuriems nustatyta globa (rūpyba), - vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti 50 MGL dydžio išmoka. Taip pat mokama vienkartinė išmoka nėščiai moteriai, neturinčiai teisės gauti valstybinio socialinio draudimo motinystės išmokos jos nėštumo laikotarpiu 2 MGL dydžio išmoka.

Pabrėžtina, kad išlaidų išmokų vaikams dydis yra 3,8 proc. tipinio suaugusio nekvalifikuoto darbuotojo vyro darbo užmokesčio, padauginto iš viso vaikų skaičiaus, t.y. viršija Socialinės apsaugos kodekse nustatytą minimalų 1,5 proc. dydį.⁹⁵

Viena didžiausių problemų, kad pasitaiko atvejų, jog dėl šeimos išmokų lygio gerinimo yra pateikiami apytikriai statistiniai duomenys. Komitetas pabrėžia, kad išvadoms pagrįsti nebus vertinami apytikriai duomenys, o bus reikalaujama priėjimo prie tikslų skaičių, kas neabejotinai iš Susitariančių Šalių pareikalaus laiko ir investicijų. Tačiau tai vienintelis kelias užtikrinti tinkamą Socialinės apsaugos kodekso nuostatų laikymąsi.⁹⁶

Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad nuo tarptautinio nepriklausomo eksperto pateiktų išvadų praėjo 3 metai, per tą laikotarpį Lietuvos teisės aktų bazė sparčiai vystėsi, taigi ir pagrindinis neatitikimas Socialinės apsaugos kodekso nuostatoms per tą laikotarpį priimant įstatymo pataisą buvo pašalintas.

⁹⁵ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

⁹⁶ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 94.

Našlių ir našlaičių išmoka reglamentuojama Socialinės apsaugos kodekso X dalyje, pagrindiniai teisės aktais Lietuvoje reglamentuojantys šią išmoką yra „Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas“⁹⁷ ir Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“⁹⁸.

Socialinės apsaugos kodeksas nustato, kad saugotinų asmenų skaičius, kurie yra ekonomiškai aktyvūs turi būti ne mažiau, kaip 20 procentų visų gyventojų. Lietuvoje šių asmenų grupė sudaro net 35,9 procentus.⁹⁹

Socialinės apsaugos kodeksas numato, kad tuo atveju, kai saugotini visi ekonomiškai aktyvių asmenų žmonos ir vaikai, išmoka turi būti mokama pilna, jei miręs šeimos maitintojas įgijo trejų metų socialinio draudimo įmokų mokėjimo stažą ir kol jis buvo darbingo amžiaus, buvo sumokėtas nustatytas vidutinis metinis įmokų skaičius, o sumažintai dalinei išmokai – tuo atveju, kai buvo sumokėta pusė vidutinio metinio įmokų skaičiaus.¹⁰⁰

Lietuvoje teisę gauti našlių ir našlaičių pensiją turi mirusiojo sutuoktinis ir vaikai, jei asmuo mirties dieną atitinka Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo reikalavimus.

Socialinės apsaugos kodeksas nustato, kad stažas mirusiojo gali būti 15 įmokų mokėjimo metų ar darbo metų. Tačiau pabrėžtina, kad tais atvejais, kai mirusysis yra pensinio amžiaus pagal Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą taikomi senatvės pensijai numatyti stažo reikalavimai, taigi šiuo atveju nevisiškai atitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimą.

Socialinės apsaugos kodekso 64 straipsnyje numatyta, kad našlių ir našlaičių pensijos skiriamos visą draudiminio įvykio laikotarpį, kuris apima išlaikymo netekimą, patiriamą mirus šeimos maitintojui. Tai reiškia, kad žmonoms per jų našlystę, kuri tęsiasi iki jų mirties arba iki kitos santuokos turi būti mokama minėta išmoka. „Taip pat pašalpos mokėjimas gali būti nutrauktas, jei našlė gyvena su kitu vyru, kaip jo žmona.“¹⁰¹ Kalbant apie našlaičius jiems turi būti mokama minėta išmoka, kol jie tampa nebe vaikais, pagal Socialinės apsaugos kodekso 1 straipsnį vaiku laikomas asmuo iki 15 metų arba kol baigs mokyklą, Susitariančios Šalys gali savo nuožiūra pasirinkti, ką laikyti vaiku.

⁹⁷ Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153.

⁹⁸ Valstybės žinios, 1994, Nr. 91- 1781.

⁹⁹ Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

¹⁰⁰ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 107.

¹⁰¹ NICKLESS, J. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000, p. 108.

Lietuvoje našlaičių pensijos skiriamos ir mokamos mirusiojo vaikams iki 18 metų bei vyresniems, jei jie tapo neįgaliais iki 18 metų, tai mokamos tol, kol šiems vaikams nustatytas neįgalumas, ir vaikams, kurie mokosi aukštųjų, profesinių ir bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, iki baigimo, bet ne ilgiau nei iki 24 metų.

Našlių pensijos skiriamos ir mokamos našliams, kurie sukako senatvės pensijos amžių, neatsižvelgiant į jų amžių sutuoktinio mirties metu iki gyvos galvos. Našliams, kurie pripažinti nedarbingais ar iš dalies nedarbingais, jei tokiais buvo pripažinti iki sutuoktinio mirties arba pripažinti nedarbingais ar iš dalies nedarbingais per 5 metus po sutuoktinio mirties ir mokamos iki tol, kol šiems asmenims nustatytas nedarbingumas. Taip pat kai buvo pripažinti nedarbingais ar iš dalies nedarbingais, kai slaugė namuose mirusiojo vaikus iki 18 metų, kurie buvo pripažinti neįgaliais iki 18 metų. Pabrėžtina, kad teisė gauti našlių pensiją išlieka, kai po paskyrimo darbingais pripažinti našliai vėl pripažįstami nedarbingais ar iš dalies nedarbingais nepraėjus 3 metams nuo dienos, kurią buvo nutrauktas našlių pensijos mokėjimas.

Kalbant apie išmokos dydį, tai Socialinės apsaugos kodeksas numato, kad našlės su dviem našlaičiais vaikais pensija neturi būti mažesnė negu 40 proc. maitintojo buvusio darbo užmokesčio. Kadangi dėl našlių išmokos dydžio atitikimo Socialinės apsaugos kodekso reikalavimams kilo abejonių, Europos Tarybos ir Tarptautinės Darbo Organizacijos ekspertai rekomendavo apskaičiuoti visus galimus variantus, kai mokamos šeimos išmokos.

Remiantis pakartotine analize¹⁰² šeimos išmokos mokamos: 1 variantas. Standartinė gavėja – našlė, auginanti du mirusiojo vaikus, kurie yra virš 7 metų amžiaus. Neatitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimų. Taigi, lyginant tipinio suaugusio kvalifikuoto darbuotojo darbo užmokestį su našlei ir našlaičiams skirtinos pensijos dydžiu, našlių ir našlaičių pensija sudaro 30,9 proc. mirusio maitintojo buvusio darbo užmokesčio.

2 variantas. Standartinė gavėja – našlė, auginanti du mirusiojo vaikus, kurie yra nuo 3 iki 7 metų amžiaus ir šeimos išmokos šiai šeimai mokamos. Neatitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimų. Kadangi, tipinio suaugusio kvalifikuoto darbuotojo darbo užmokesčio ir gautų šeimos išmokų suma su našlei ir našlaičiams skirtinos pensijos dydžio ir šeimai mokamų šeimos išmokų suma sudaro 37,8 proc. mirusio maitintojo darbo užmokesčio ir gautų šeimos išmokų.

3 variantas. Standartinė gavėja – našlė, auginanti du mirusiojo vaikus, kurių vienas iki 3 metų amžiaus, o antras iki 7 metų amžiaus ir šeimos išmokos šiai šeimai mokamos.

---

¹⁰² Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.

Atitinka Socialinės apsaugos kodekso reikalavimus. Kadangi, tipinio suaugusio kvalifikuoto darbuotojo darbo užmokesčio ir gautų šeimos išmokų suma su našlei ir našlaičiams skirtinos pensijos dydžio ir šeimai mokamų šeimos išmokų suma sudaro 40,4 proc. mirusio maitintojo darbo užmokesčio ir gautų šeimos išmokų.

Pabrėžtina, kad Socialinės apsaugos kodekse numatoma, kad našlė turi teisę gauti išmoką su sąlyga, kad ji pagal nacionalinius įstatymus ar kitus teisės aktus laikoma negalinčia savęs išlaikyti. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas nustato, kad našliams našlių pensijos mokamos, kai našlė (našlys) sukako senatvės pensijos amžių ar buvo pripažintas nedarbingas ar iš dalies nedarbingas iki sutuoktinio mirties arba pripažintas tokiu per 5 metus po sutuoktinio mirties arba kol slaugė namuose neįgalų mirusiojo vaiką iki 18 metų. Vadinasi, kitais atvejais laikoma, kad našlė ar našlys gali save išlaikyti.

Taigi pagrindinė priežastis kodėl Lietuva neatitinka Socialinės apsaugos kodekso nuostatų yra nustatyta permaža išmokų suma, kuri yra mokama našliai ir našlaičiams.

Išvados ir pasiūlymai

Siekiant šiame magistro darbe „Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje“ užsibrėžto tikslo – atskleisti Europos socialinės chartijos (pataisytos) bei Europos socialinės apsaugos kodekso vietą Lietuvos teisinėje sistemoje, įtaką socialinių teisių įgyvendinimui bei praktinio taikymo galimybes – darbo pradžioje buvo suformuluoti uždaviniai bei hipotezės. Taigi išanalizavus medžiagą galima pateikti keletą išvadų ir pasiūlymų:

1. Pataisytoji Chartija reikšminga tuo, kad joje įtvirtinta daugelis ekonominių, socialinių bei kultūrinių teisių. Europos socialinės apsaugos kodeksas reikšmingas tuo, kad jo tikslas yra užtikrinti minimalią apsaugą įvairiais socialinės rizikos atvejais ir išlaikyti bei skatinti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemos lygį. Taigi, šių dviejų tarptautinės teisės aktų ratifikavimas ir jų nuostatų laikymasis yra įvardijamas, kaip šalies tinkamos socialinės apsaugos rodiklis. Siūlytina Lietuvai ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą.

2. Kolektyvinių skundų sistema buvo sukurta siekiant pagerinti socialinių teisių, kurias garantuoja Pataisytoji Chartija, kontrolės mechanizmo efektyvumą, kuris anksčiau buvo paremtas vien Vyriausybės pranešimų teikimu. Šios sistemos privalumas tas, kad ši sistema suteikia teisę tam tikroms organizacijoms teikti skundus prieš valstybę, tai padidintų žinių kiekį apie Pataisytąją Chartiją, nes daugiau valstybių vidaus teisės ir praktikos neatitikimo šiai tarptautiniai sutarčiai atvejų būtų identifikuota, atitaisyta bei sureguliuota. Taigi, kuo daugiau bus pateikta kolektyvinių skundų, tai tuo daugiau bus atskleista vidaus teisės ir praktikos neatitikimo Pataisytoje Chartijoje įtvirtintoms nuostatomis. Nustačius kolektyvinių skundų sistemos reikšmingumą, galima patvirtinti, kad kolektyvinių skundų sistema yra būtina siekiant efektyviai įgyvendinti socialines teises. Taigi siūlytina Lietuvai pripažinti teisę teikti kolektyvinius skundus Europos socialinių teisių komitetui, nes tokia kontrolės sistema yra veiksmingesnė negu vien valstybės pranešimai.

3. Pranešimų nagrinėjimo procedūra reikšminga tuo, kad leidžia išsamiai patikrinti, kaip valstybės laikosi įsipareigojimų prisiimtų pagal Pataisytosios Chartijos nuostatas, tačiau išanalizavus šį socialinių teisių priežiūros mechanizmą jo privalumus ir trūkumus, galima daryti išvadą, kad vien tik pranešimų sistemos tinkamam socialinių teisių įgyvendinimui nepakanka.

4. Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 2 punkte įtvirtintas reikalavimas išlaikyti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą – bent tokio, kuris būtinas Socialinės apsaugos

kodeksui ratifikuoti. Taigi galima daryti išvadą, kad nors Socialinės apsaugos kodeksas yra savarankiškas tarptautinės teisės aktas, tačiau Pataisytosios chartijos nuostatų tinkamo įgyvendinimo atžvilgiu galima laikyti jos sudedamąją dalimi.

5. Išanalizavus Pataisytosios Chartijos 3 straipsnio 2 punktą, 12 straipsnio 1 punktą, 4 punktą, 13 straipsnio 1 punktą, 3 punktą, 14 straipsnio 1 punktą galima sakyti, kad viena iš dažniausiai pasitaikančių priežasčių, kodėl Lietuvos situacija neatitinka Pataisytosios Chartijos nuostatų yra ta, kad socialinė apsauga yra siejama su nuolatiniu gyvenimu Lietuvoje, o nustatytas penkerių metų laikotarpis užsieniečiams yra per ilgas ir akivaizdžiai prieštaraujantis Pataisytosios Chartijos nuostatoms. Siūlytina Lietuvos Respublikos dėl užsieniečių teisinės padėties įstatymo 53 straipsnio 1 dalies 8 punktą, kuriame įtvirtintas reikalavimas, pragyventi Lietuvos Respublikoje be pertraukos pastaruosius 5 metus ir turėti leidimą laikinai gyventi, nuolatiniam leidimui gyventi Lietuvoje gauti, sutrumpinti nustatytą terminą. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas netaikomas darbuotojams besiverčiantiems privačia praktika ar turintiems laisvą profesiją (rašytojas, dailininkas), siūlytina pašalinti minėtą spragą. Tai patvirtina, kad pagrindinė priežastis Lietuvos teisės aktų neatitikimo Pataisytajai Chartijai – neišvystyti tam tikri nacionaliniai teisės aktai.

6. Nepriklausomas tarptautinis ekspertas, detalai išnagrinėjęs pakartotinę Lietuvos analizę dėl Lietuvos teisės aktų atitikimo 1964 m. Europos Tarybos Europos socialinės apsaugos kodekso reikalavimams, konstatavo, kad Lietuva yra praktiškai pasirengusi ratifikuoti šešias kodekso dalis: II dalį (Sveikatos priežiūra); III dalį (Ligos išmoka); IV dalį (Bedarbio išmoka); V dalį (Senatvės išmoka); VIII dalį (Motinystės išmoka); IX dalį (Invalidumo išmoka). Pagal Socialinės apsaugos kodekso reikalavimus to daugiau nei pakanka, kad Lietuva galėtų ratifikuoti šį kodeksą. Taigi išanalizavus informacija, galima teigti, kad Lietuva nėra pasirengusi pilna apimtimi ratifikuoti Socialinės apsaugos kodeksą.

7. Išanalizavus teisės doktriną bei teismų praktiką galima patvirtinti, kad nei Socialinės apsaugos kodeksas nei Pataisytoji Chartija nėra taikomi tiesiogiai. Ką patvirtino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatuodamas, kad Pataisytoji Chartija taikoma ne tiesiogiai, o tik tais atvejais, kai yra priimti reikiami nacionaliniai teisės aktai.

Taigi, atlikus analizę nustatytų uždavinių bei iškeltų hipotezių ir priėmus išvadas buvo pasiektas šiame magistro darbe iškeltas tikslas – atskleisti Europos socialinės chartijos (pataisytos) bei Europos socialinės apsaugos kodekso vietą Lietuvos teisinėje sistemoje, įtaką socialinių teisių įgyvendinimui bei praktinio taikymo galimybes.

LITERATŪRA

NORMINĖ LITERATŪRA

Lietuvos respublikos teisės įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 104);
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64 – 2569);
3. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 110 – 3207);
4. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 89 – 1706);
5. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 59 – 1153);
6. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (Valstybės žinios, 2004, Nr. 73 – 2539);
7. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo (Valstybės žinios, 2001, Nr. 49 – 1699);
8. Lietuvos Respublikos Prezidento 2001 m. balandžio 3 d. dekretas Nr. 1266 (Valstybės žinios, 2001, Nr. 30 – 970);
9. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 70 – 3170);
10. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 102 – 4585);
11. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (Valstybės žinios, 1996, Nr. 104 – 2367);

Pojstatyminiai teisės aktai

12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo” (Valstybės žinios, 2004, Nr. 44 – 1448);
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas Nr. 1156 „Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo” (Valstybės žinios, 1994, Nr. 91 – 1781);

Tarptautinės sutartys ir tarptautiniai dokumentai

14. Europos socialinė chartija (pataisyta) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 49 – 1704);
15. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (Valstybės žinios, 2002, Nr. 13 – 480);

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Spausdintinės monografijos

16. *Europos socialinė chartija: vadovas*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, Europos Tarybos informacijos biuras, 2000.
17. ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. *Tarptautinės organizacijos*. Justitia: Vilnius, 2001.
18. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
19. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
20. SAMUEL, L. *Pagrindinės socialinės teisės. Europos socialinės chartijos precedentinė teisė*. Europos Taryba, 1997.
21. *Pagrindinės Europos Tarybos sutartys*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos biuras, 2000.
22. PAKSAS, A. *Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos priemonės ir institucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
23. JOČIENĖ, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
24. JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004.
25. *Žmogaus teisės Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
26. *Žmogaus teisės regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys*. Vilnius: Mintis, 1993.
27. BALTUTYTĖ, E. *Socialinės teisės Europos Sąjungoje*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
28. AKEHURST, M.; MALANCZUK, P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
29. *Europos Sąjungos socialinė teisė: norminių teisės aktų rinkinys/ sudarytojai* Tomas Davulis ir Justinas Usonis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

30. ANDRIULIENĖ, A.; BALTUTYTĖ, E.; BIRMONTIENĖ, T.; VIDRINSKAITĖ, S.; ŽILINSKAS, D.; ŽIOBIENĖ, E. *Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvos ir Tarptautinėje teisėje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004.

Anglų kalba

31. HARRIS, D.; DARCY, J. *The European social charter: Second edition*. New York: Transnational Publishers, Inc., Ardsley, 2003.
32. *Summary of the Case Law, European social charter: Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000.
33. *European Social Charter Short Guide*. Council of Europe Publishing, 2000.
34. *European Social Charter Collected Texts (2nd edition)*. Council of Europe Publishing, 2000.
35. NICKLESS, J. *European Code of Social Security Sort Guide*. Council of Europe Publishing, 2002.

Rusų kalba

36. GOMIEN, D. *Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика*. Council of Europe: изд-во Московского независимого ин-та международного права, 1998.
37. ГУСОВ, К.Н; ТОЛКУНОВА, В.Н. *Трудовое право России: учебник*. 2-е издание. Москва: Юристъ, 1997.
38. ЛУКАШУК, И. И. *Форма международных договоров*. Москва: Спартак, 2001.
39. *Международное право: учебник*. Отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. Москва: Международные отношения, 2000.

Straipsniai periodiniuose leidiniuose

40. BALTUTYTĖ, E. *Europos socialinė chartija ir socialinės teisės Konstitucijoje*. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).
41. BALTUTYTĖ, E. *Lietuva ratifikavo Europos socialinę chartiją*. Žmogaus teisių žinios. 2001, Nr. 1.

42. BALTUTYTĖ, E. *Europos socialinė chartija ir konstitucinių socialinių teisių apsauga*. Žmogaus teisių žinios. 2002, Nr. 11.

TEISMŲ PRAKTIKA

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. spalio 28 d. nutartis c.b. *G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“, AB „Medgina“, UAB „Šeduvos komunalinis ūkis“*, Nr. 3K-161/1998, kat. 3;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. spalio 13 d. nutartis c.b. *Gintas Vaikasas v. Pasienio policijos departamento prie LR VRM Šiaulių pasienio policijos rinktinė*, Nr. 3K-3-620/1999, kat. 1;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 10 d. nutartis c.b. *Erika Jurkevičiūtė v. AB „Girelės paukštynas“*, Nr. 3K-3-21/2001, kat. 2.4; 2.9;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 2 d. nutartis c.b. *Raimundas Purvinskas v. Lazdijų rajono savivaldybės taryba*, Nr. 3K-3-453/2003, kat. 2.6; 2.10;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 25 d. nutartis c.b. *Rolandas Aukštuolis v. AB „Pagirių šiltnamiai“*, Nr. 3K-3-747/2003, kat. 4.2; 14.3;
48. 2003 m. gruodžio 29 d Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 44 „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Darbo kodekso normas, reglamentuojančias darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės (DK 129 straipsnis), apibendrinimo apžvalga.“ Nr. A2-20.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 1995, Nr. 9 – 199).
50. 2003 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo" nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1156 patvirtintų valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų

84 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 115 – 5221).

ELEKTRONINIAI DOKUMENTAI

Lietuvių kalba

51. „Lietuvos socialinės apsaugos pakartotinė analizė rengiantis pasirašyti Europos socialinės apsaugos kodeksą“ [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.
52. 2004 m. liepos 13-19 d. Seimo kontrolierė Elvyra Baltutytė. Pažyma Nr.4D-2004/02-518 „Dėl nepakankamos socialinės paramos pažeidžiama Europos socialinė chartija“ [žiūrėta 2008-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.litlex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=10644>>.
53. TDO Konvencijų garantijos ir užtikrinimo mechanizmas [žiūrėta 2008 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lpsk.lt/downloads/structure/TDO.htm>>.
54. Europos Taryba [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?778093383>>.
55. Europos socialinės apsaugos kodeksas [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1458261606>>.
56. LEVICKIS, P. V. „Lietuva ir Europos socialinė chartija“ [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per internetą: <www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Levickis.doc>.

Anglų kalba

57. 963 Meeting, 3 May 2006 European Social Charter – Governmental Committee of the European Social Charter – New system for the presentation of reports on the application of the European Social Charter –Proposal of the Governmental Committee [žiūrėta 2008-02-13]. Prieiga per internetą: <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2006\)53&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FD864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2006)53&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FD864)>.
58. European Social Charter – Governmental Committee of the European Social Charter – New system for the presentation of reports on the application of the

- European Social Charter –Proposal of the Governmental Committee (as of 3 May 2006) [žiūrēta 2008-02-13]. Prieiga per internetą: <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec\(2006\)963/4.2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec(2006)963/4.2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=&BackColorLogged=FDC864)>.
59. Explanatory report on the European Code of Social Security (Revised) [žiūrēta 2008-02-18]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/ets139e.pdf>>.
60. Collective complaint No. 5/1999 European Federation of Employees in Public Services v. Portugal [žiūrēta 2008-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/4_Collective_complaints/List_of_collective_complaints/Rc5_admiss.asp>.
61. Collective complaint No. 7/2000 International Federation of Human Rights Leagues v. Greece [žiūrēta 2008-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/4_Collective_complaints/List_of_collective_complaints/Rc7_admiss.asp>.
62. Collective complaint No. 12/2002 Confederation of Swedish Enterprise v. Sweden [žiūrēta 2008-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/4_Collective_complaints/List_of_collective_complaints/Rc12_admiss.asp>.
63. Additional Protocol to the European Social Charter providing for a system of collective complaints [žiūrēta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/HTML/158.htm>.
64. CHURCHILL, R. R.; KHALIQ, U. The Collective Complaints System of the European Social Charter: An Effective Mechanism for Ensuring Compliance with Economic and Social Rights? [žiūrēta 2008-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.ejil.org/journal/Vol15/No3/chh301.pdf>>.
65. Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2004 (Lithuania) [žiūrēta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/E/Human%5FRights/Esc/3%5FReporting%5Fprocedure/2%5FRecent%5FConclusions/1_By_State/Revised_Social_Charter/CONCLUSION_S%202004%20Lithuania-1.pdf>.
66. Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2006 (Lithuania) [žiūrēta 2008-02-17]. Prieiga per internetą:

- <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2006_en.pdf> .
67. Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2005 (Lithuania) // [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2005_en.pdf> .
68. Conclusions of European Committee of Social Rights on European Social Charter (Revised) 2007(Lithuania) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/3_reporting_procedure/2_recent_conclusions/1_by_state/Lithuania2007_en.pdf> .
69. List of complaints and advancement of the procedure (as of 14 February 2008) [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/T/E/Human%5FRights/Esc/4%5FCollective%5Fcomplaints/>> .
70. List of INGOs enjoying participatory status with the Council of Europe [žiūrėta 2008-02-18]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/e/ngo/public/participatory_status/list_of_ngos/liste des OI NG_2006_internet.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/e/ngo/public/participatory_status/list_of_ngos/liste_des_OI NG_2006_internet.asp#TopOfPage)> .
71. European Social Charter Digest of the Case Law of the ECSR [žiūrėta 2008-02-16]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/F/Droits_de_l'Homme/Cse/Digest%20bilingue%20November.pdf> .
72. Protocol amending the European Social Charter: Explanatory Report [žiūrėta 2008-02-16]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/142.htm>> .
73. 1st Report of Lithuania [žiūrėta 2008-02-16]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/3_Reporting_procedure/1_State_Reports/Revised_Social_Charter/2004/Lithuania_1st_Report-1.pdf> .
74. Rules of the European Committee of Social Rights [žiūrėta 2008-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/T/F/Droits_de_l'Homme/Cse/Rules%20of%20Procedure%20-%20-%20bilingual%20version%202004.pdf> .

Santrauka

„Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje“

Magistro darbo, kurio tema yra „Europos socialinės chartijos (pataisytos) ir Europos socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje“, pagrindinis tikslas - atskleisti Europos socialinės chartijos (pataisytos) bei Europos socialinės apsaugos kodekso vietą Lietuvos teisinėje sistemoje, įtaką socialinių teisių įgyvendinimui bei praktinio taikymo galimybes.

1996 m. Europos socialinėje Chartijoje (pataisytoje) įtvirtinta daugelis ekonominių, socialinių bei kultūrinių teisių. Pataisytosios Chartijos 12 straipsnio 2 punkte kaip valstybės tinkamos socialinės apsaugos rodiklis yra įvardijamas Socialinės apsaugos kodeksas, kuris nustato minimalius socialinės apsaugos standartus, todėl jo tikslas yra užtikrinti minimalią apsaugą įvairiais socialinės rizikos atvejais ir išlaikyti bei skatinti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą.

Pataisyta Chartija yra tarptautinė sutartis, kurioje, be kitų sudėtinių tarptautinės sutarties elementų, yra įtvirtintas ir išsipareigojimų kontrolės mechanizmas. Pagrindinė kontrolės forma pasireiškia per valstybių pranešimų teikimą, o fakultatyvinė – per kolektyvinių skundų teikimą. Pagrindinė Europos socialinės chartijos nuostatų įgyvendinimo kontrolės institucija – Europos socialinių teisių komitetas, kurio viena pagrindinių funkcijų yra teisiniu požiūriu vertinti, ar susitariančių šalių teisės aktai ir praktika atitinka jų išsipareigojimus pagal Pataisytą Chartiją. Pabrėžtina, kad Lietuva ratifikuodama Europos socialinę chartiją (pataisytą), nepareiškė pripažįstanti teisę teikti kolektyvinius skundus.

Tuo tarpu Socialinės apsaugos kodeksas pateikia eilę minimalių socialinės apsaugos standartų, kuriuos valstybė, ratifikavusi šį kodeksą, privalo užtikrinti, tačiau pastebėtina, kad jis nemėgina suvienodinti valstybių socialinės apsaugos sistemų. Tai reiškia, jog jo nuostatos įtvirtina tik tai, ką valstybės turi pasiekti, tačiau konkrečių būdų kaip tai valstybės turi padaryti, nenumato. Socialinės apsaugos kodekse, taip pat kaip ir Pataisytoje Chartijoje, yra įtvirtinta kontrolės sistema, kuri apima valstybių ataskaitų teikimą apie Socialinės apsaugos kodekso nuostatų įgyvendinimą tam tikrais reguliariais periodais, t.y. valstybės turi paruošti metines ataskaitas apie priimtų išsipareigojimų pagal Socialinės apsaugos kodeksą įgyvendinimą.

Summary

“The Implementation of the Provisions of the European Social Charter (as Amended) and the European Code of Social Security“

The main purpose of Master degree work which theme is “The Implementation of the Provisions of the European Social Charter (as Amended) and the European Code of Social Security“, to reveal the position of European Social Charter (as Amended) and European Code of Social Security in the legal system of Lithuania, influence to implementation of social rights and possibility of practical applying.

European Social Charter (as Amended) has involved many economical, social and cultural rights. The indicator of suitable social security is regulates in the Article 12 (2) of the Charter (as Amended). This indicator should be European Code of Social Security which determines minimal social standards. The aim of this Code is to vouch a minimal security on various social risks and maintain and promote social security on the right level.

European Social Charter (as Amended) is an international agreement. Apart the main parts of an international agreement, The Charter contains of mechanism of commitments control too. The main control’s form is a presentation of countries notifications, a severable form – a presentation of participative complaints. The main institution of the implementation of European Social Charters’ (as Amended) provisions is The Committee of European Social rights, which function is to judge on whether contracting parties law instruments and practice correspond with obligations under the Charter. It is point out that Lithuania refused to recognise the right to prefer the participative complaints.

Meanwhile The Code regulates minimal social security standards which should be vouchsafing by the country has ratified The Code. However it is point out that The Codes’ provisions did not going to unify social security systems of countries. It is mean that The Codes’ provisions have involved only standards which should be obtained by countries, but not involved in methods using by countries to reach such a social security standard. Like The Charter, The Code contains of mechanism of commitments control too. This control includes the presentation of countries notifications about provisions implementation under The Code during the regular periods. It is mean that countries should prepare annual reports about provisions implementations under The Code.